UNIE VAN WATERSCHAPPEN

GEDRAGSCODE WET NATUURBESCHERMING VOOR WATERSCHAPPEN

Onderdeel Soortbescherming

Bestendig beheer en onderhoud

Goedgekeurd door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
op 22 januari 2019

99229/IP

VOORWOORD

Na twee jaar van voorbereiding is de model gedragscode Flora- en faunawet afgerond. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft op 10 juli 2006 goedkeuring gegeven aan de gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen. De gedragscode is van toepassing op een breed scala van werkzaamheden die de waterschappen uitvoeren, zoals het maaien van walkanten, baggeren, schonen van waterlopen of bij de uitvoering van inrichtingsprojecten. Als volgens de regels van de gedragscode wordt gewerkt, dan voldoen de waterschappen aan de voorwaarden die verbonden zijn aan de vrijstelling van een aantal verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet. Zonder de gedragscode moet ontheffing worden aangevraagd. De gedragscode maakt het dus eenvoudiger op een zorgvuldige manier om te gaan met de belangen van flora en fauna.

De Flora- en faunawet geeft uitvoering aan de nationale en internationale doelstellingen voor de natuurbescherming in Nederland, samen met de Natuurbeschermingswet. De Flora- en faunawet is in 2002 van kracht geworden. In februari 2005 werd de wet aangevuld met het *Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten Flora- en faunawet*, waardoor de waterschappen de mogelijkheid hebben gekregen zelf regels op te stellen voor het beschermen van bepaalde soorten. De Unie van Waterschappen heeft de Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer, kortweg STOWA, gevraagd een voorstel hiervoor te doen.

De gedragscode is door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) vastgesteld. Hierbij is een aantal aanvullende gedragsregels opgenomen die in de gedragscode zijn verwerkt. Volledigheidshalve zijn het goedkeuringsbesluit en de toelichting als bijlagen bij de gedragscode gevoegd.

De goedkeuring geldt voor een periode van vijf jaar. Op basis van een door de Unie van Waterschappen uit te voeren evaluatie van de doeltreffendheid en werkbaarheid van de gedragscode, zal de Minister van LNV na die periode een besluit nemen over verlenging van de goedkeuring. De gedragscode moet dus gezien worden als een levend document, dat te zijner tijd moet worden geëvalueerd en bijgesteld.

De waterschappen kunnen nu aan de slag met de gedragscode. Het bestuur van elk waterschap besluit of het met de gedragscode wil werken. Indien een waterschap bij bepaalde werkzaamheden niet aan de gedragsregels kan voldoen, dan dient ontheffing te worden aangevraagd. Het is aan het waterschap zelf om te bepalen of een ontheffingsaanvraag nodig is. In alle gevallen is het noodzakelijk de naleving van de gedragscode goed te documenteren, zodat aangetoond kan worden dat volgens de gedragscode is gehandeld.

De gedragscode biedt ruimte voor lokaal maatwerk, toegesneden op de lokale situatie en de soort waar het om gaat. Voorwaarde is dat onderbouwd kan worden dat geen afbreuk wordt gedaan aan het duurzaam voortbestaan van populaties beschermde soorten.

Natuurvriendelijk werken hoort bij maatschappelijk verantwoord handelen. Ecologische doelstellingen zijn onlosmakelijk verbonden met het duurzaam beheer van het watersysteem.

Ik hoop dat deze gedragscode Flora- en faunawet de waterschappen helpt bij de uitvoering van hun taken, met oog op de verbetering van de kwaliteit van de regionale watersystemen.

mr. ir. H.L. Tiesinga,
Bestuur Unie van Waterschappen, portefeuillehouder Watersystemen

Bij de tweede goedkeuring

Opnieuw heeft de Minister van Economische zaken, Landbouw en Innovatie goedkeuring verleend aan de gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen. Net als bij de eerste goedkeuring, uit 2006, geldt ook deze goedkeuring voor een periode van vijf jaar.

De waterschappen hebben in de achterliggende jaren ervaring kunnen opdoen met het werken met een gedragscode. Uit de evaluatie, die in 2010 is uitgevoerd, blijkt dat de gedragscode erg goed heeft gewerkt. De gedragscode biedt praktisch handvat voor de waterschappen enerzijds en heeft anderzijds meer aandacht voor flora en fauna, en in het bijzonder voor beschermde dier- en plantensoorten, teweeg gebracht. En dat is winst.

Bij de tweede goedkeuring hebben we geprobeerd zo dicht mogelijk bij de tekst van de oorspronkelijke gedragscode te blijven. Aanleiding voor een grondige herziening is er namelijk niet. Tot aan de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State is de gedragcode in de achterliggende periode beproefd en staande gebleven. Van een grondige herziening is eveneens afgezien, omdat juist in de komende periode de natuurregelgeving ingrijpend wordt gewijzigd. Één natuurwet, waarin Flora- en faunawet, Natuurbeschermingswet 1998 en Boswet opgaan, is in aantocht. De komende periode zal dan ook worden gebruikt om te bezien in hoeverre de gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen daarop aanpassing behoeft.

In de gedragscode is desondanks een aantal zaken gewijzigd. In de eerste plaats is op 22 december 2009 de Waterwet in werking getreden. Naar aanleiding hiervan is de gedragscode op enkele punten aangepast (met name de paragrafen 2.2, 2.4 en 2.5). Hierdoor is ook duidelijkheid gebracht ten aanzien van retentie- en bergingsgebieden.

In de tweede plaats is de gedragscode op een aantal plaatsen aangepast als gevolg van uitspraken van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. Allereerst is de uitspraak[1] verwerkt, waarin de Afdeling de goedkeuring van de gedragscode in stand houdt en duidelijkheid geeft over de reikwijdte van de gedragscode. Ondermeer zijn de belangen (zoals openbare orde en bescherming van de flora en fauna) waarop de werkzaamheden zijn gebaseerd in de gedragscode explicieter aangegeven. Daarnaast is een tweetal uitspraken[2] uit 2009 verwerkt. Op grond van de Europese Vogelrichtlijn gaat er ten aanzien van gedragscodes een beperking uit. Deze beperking ziet op de vrijstellingsgrond *ruimtelijke ontwikkeling en inrichting*. Voor werkzaamheden die hier onder vallen en waarbij vogels in het geding zijn, geldt geen vrijstelling meer en is ontheffing nodig.

[1] ABRvS 30 juni 2010, nr. 200909427/1/H3.
[2] Zie ook: ABRvS 21 januari 2009, nr. 200802863/1 en ABRvS 13 mei 2009, nr. 200802624/1.

In de derde plaats is in de gedragscode een onderscheid gemaakt ten aanzien van doorwerking naar derden, te weten: vergunninghouders en pachters, onderhoudsplichtigen en aannemers (paragraaf 2.3).

Een laatste wijziging die is aangebracht betreft de gehanteerde temperatuurgrens van 10°C. Deze grens, die verband houdt met de winterrust, is vervangen door een beoordeling ter zake door een deskundige.

Stefan Kuks
Bestuur Unie van Waterschappen, portefeuillehouder Watersystemen

Bij de derde goedkeuring

Voor u ligt de derde (tweede verlenging) van de gedragscode voor waterschappen die nu gebaseerd is op de Wet Natuurbescherming en is goedgekeurd door de minister van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit. De goedkeuring geldt voor vijf jaar. De eveneens vijfjarige goedkeuring van de voorgaande (eerste verlenging dd 6 februari 2012) werd door het ministerie tussentijds verlengd in verband met de aanpassing op de nieuwe wet natuurbescherming, zodat voortdurend een code van kracht is geweest.

Tijdens het goedkeuringsproces van de code zijn bij het ministerie de inzichten over gedragscodes voor het onderdeel ‘ruimtelijke ingrepen’ gewijzigd. Daarom is besloten om de goedkeuring te splitsen en nu eerst alleen het deel voor de ‘voorgeschreven werkwijzen bij beheer en onderhoud’ te laten goedkeuren. De goedkeuring van het deel voor ruimtelijke ingrepen zal dan op een later tijdstip volgen. In die tussentijd blijft de 2^{e} versie (eerste verlenging) van de gedragscode (goedkeuring dd 6-2-2012) voor ruimtelijke ingrepen van kracht (zie ook het goedkeuringsbesluit van de minister).

De gedragscode is in de afgelopen jaren uitgegroeid tot een voor de waterschappen onmisbaar instrument voor de uitvoering van de vele werkzaamheden die de waterschappen doen voor de waterhuishouding in vooral het landelijkgebied. Het instrument heeft daarbij ook veel aandacht gegenereerd voor het behoud van natuurwaarde en helpt dat behoud op een zo efficiënt mogelijke manier te realiseren.

Gezien de invoering van de Wet Natuurbescherming is deze derde versie (tweede verlenging) van de code grondig gewijzigd ten opzichte van de voorgaande versie. Toch betreft dat in praktijk vooral afstemming op de nieuwe wet en soortenlijsten en de lay out. De werking van de gedragscode is in de meeste opzichten desondanks gelijk gebleven, een check op de details is evenwel noodzakelijk. Nieuw is de zogenaamde habitatsbenadering waardoor het mogelijk wordt om, onder voorwaarden, het zogenaamde voor en/of na lopen achterwege te laten (zie § 4.4.1.). De benadering is onderbouwd met onderzoek door de Stowa. Nieuw is tevens de systematische opzet van de werkwijzen per handeling, per soort en de zoveel mogelijk eenduidige redactie van de teksten. Daarnaast is er aandacht voor de juridische onderbouwing van de gedragscode in § 1.4 waarin de relatie tussen het waterstaatkundigbelang van het waterschapswerk en de soorten bescherming wordt geschetst. Paragraaf 2 is op onderdelen hergeformuleerd om de reikwijdte en geldigheid bij verschillende partijen uiteen te zetten. Na dit voorwoord volgt een uitvoeriger beschrijving van de verschillen met de voorgaande versies.

De opstelling van deze code heeft mede door de aanpassing op de nieuwe wet geruime tijd in beslag genomen en daarbij is veel werk verzet. Daarbij mag het werk en de inzet van de Evaluatiegroep Gedragscode, maar ook die van Arcadis Consultants, welke laatste de opzet van deze code heeft verzorgd, niet ongenoemd blijven.

Dirk Siert Schoonman
Bestuur Unie van Waterschappen, portefeuillehouder Watersystemen
Den Haag januari 2019

Verschillen met de beide vorige versies

Van de gedragscode voor soortenbescherming van de Unie van Waterschappen verschenen twee eerdere (door de Minister goedgekeurde) versies, namelijk die van juli 2006 en een bijgewerkte versie van februari 2012. De huidige versie is opnieuw een actualisatie van deze gedragscode. De wijzigingen zijn deze keer om verschillende redenen substantiëler dan in 2012:

- De nieuwe code is gebaseerd op de (nieuwe) Wet natuurbescherming die sinds 1 januari 2017 de Flora- en faunawet vervangt. Deze versie is om die reden gebaseerd op de nieuwste soortenlijsten. De nieuwe code richt zich vooralsnog alleen op bestendig beheer en onderhoud. Voor nieuwe werken ('ruimtelijke ontwikkeling of inrichting') volgt later een nieuwe code.
- De nieuwe code is tevens gebaseerd op de evaluatie door de Unie van waterschappen van de eerdere gedragscode(s).
- Er is gebruik gemaakt van het onderzoek van het bureau Koeman & Bijkerk naar alternatieven voor het zogenoemde 'voorlopen' en 'nalopen'.
- De erkende juridische belangen waarop deze gedragscode stoelt, zijn nu in de tekst opgenomen in plaats van in het goedkeuringsbesluit in de bijlage.
- De tekst is aangevuld met beter gedefinieerde gedragsregels met betrekking tot het flora- en faunaonderzoek, de jaarrond beschermde nesten en het verplaatsen van soorten.
- De gedragscode is uitgebreid met een protocol over het voorkomen van schade aan waterstaatswerken door muskus- en beverratten[3]. Ook is de gedragscode vanaf nu geldig voor een aantal veel voorkomende handelingen in de zeereep.
- De gedragsregels zijn omwille van de duidelijkheid als 'voorgeschreven werkwijze' opgenomen in tabelvorm. Hiermee is gebruik gemaakt van de ervaring die in andere gedragscodes is opgedaan.
- Eveneens omwille van de duidelijkheid zijn in deze gedragscode geen gedragsregels meer opgenomen die betrekking hebben op de algemene zorgplicht. De algemene zorgplicht is en blijft overigens wel van toepassing voor alle handelingen van waterschappen. De zorgplicht geldt voor alle in het wild levende en van nature in Nederland thuishorende dieren en planten, dus ook de niet juridisch beschermde.
- De gedragscode biedt meer ruimte voor flexibiliteit en maatwerk door middel van de inschakeling van een ecologische deskundige.

Bij het heroverwegen van de voorgeschreven werkwijzen is uitdrukkelijk geprobeerd om de werklast van de waterschappen te verminderen. Daarbij was en is uitgangspunt dat de gedragscode voldoende garantie biedt op de vanuit de wetgeving gevraagde bescherming van soorten. Deze werklast bestond echter soms uit maatregelen die weinig bijdroegen aan het uiteindelijke doel: de waterschapstaken binnen de wettelijke kaders te combineren met de bescherming van juridische beschermde soorten. Zo biedt deze nieuwe versie van de gedragscode in de vorm van een 'habitatbenadering' een alternatieve aanpak van het schonen en baggeren van sloten, waardoor het arbeidsintensieve en weinig doelmatige 'voorlopen' en 'nalopen' minder vaak nodig is.

[3] Het protocol over het voorkomen van schade door muskus- en beverratten heeft alleen betrekking op handelingen die mogelijk leiden tot een overtreding van de artikelen 3.1, 3.5 en 3.10 van de Wet natuurbescherming. Het protocol geldt niet als een vrijstelling voor het vangen en doden van de dieren zelf.

Voorts ligt in deze versie van de gedragscode meer nadruk op het toepassen ervan op plaatsen waar de beschermde soorten daadwerkelijk voorkomen. Voor handelingen op andere plaatsen geldt uitsluitend de algemene zorgplicht van artikel 1.11 van de nieuwe Wet natuurbescherming. Het beschrijven van deze verplichting valt echter buiten het bestek van deze gedragscode.

Inhoudsopgave

Voorwoord **3**

1 Inleiding **11**
1.1 Waterschappen en de Wet natuurbescherming 11
1.2 Doel van de gedragscode 11
1.3 Handelen vanuit de eigen verantwoordelijkheid 11
1.4 Juridische onderbouwing van deze gedragscode 11
1.5 Leeswijzer 13

2 Reikwijdte en geldigheid van de gedragscode **15**
2.1 Algemeen 15
2.2 Afbakening geldigheid 15
2.3 Samenhang met formele besluitvormingsprocedures 15
2.4 Gebruik door derden 15
2.5 Geldigheid bij bestendig beheer en onderhoud 16
2.6 Afwijken van de gedragscode 18
2.7 Calamiteiten en andere onvoorziene omstandigheden 18

3 Organisatie **21**
3.1 Algemene uitgangspunten 21
3.2 Beleid en organisatie 22
3.3 Ketenverantwoordelijkheid 22
3.4 Flora- en faunaonderzoek 23
3.5 Ecologisch werkprotocol 24
3.6 Documentatie ten behoeve van controle op de naleving 27

4 De praktische uitvoering **29**
4.1 Werken met de voorgeschreven werkwijze 29
4.2 Rekening houden met vogels en hun nesten 29
4.3 Algemeen voorkomende beschermde soorten 30
4.4 Voorgeschreven werkwijzen bij beheer en onderhoud 32
4.4.1 Schonen en maaien wateren, incl. onderhoudspaden 32
4.4.2 Maaien van bermen, dijken en gazons 38
4.4.3 Baggeren en herprofileren van wateren (onderhoud) 42
4.4.4 Snoeien en dunnen van opgaande beplanting 46
4.4.5 Onderhoud waterkeringen, duikers / herprofilering oevers, kaden 49
4.4.6 Onderhoud verhardingen 52
4.4.7 Begrazen 55
4.4.8 Het voorkomen van schade door muskus- en beverratten 57

Bijlage 1: Begrippenlijst **59**

Bijlage 2: Wettelijk kader **61**

Bijlage 3: Lijst met beschermde soorten **67**

Bijlage 4: Jaarrond beschermde vogelnesten **73**

Bijlage 5: Goedkeuringsbesluit **77**

1 INLEIDING

1.1 WATERSCHAPPEN EN DE WET NATUURBESCHERMING

De Wet natuurbescherming, onderdeel soortbescherming, ziet toe op de duurzame instandhouding van dier- en plantensoorten in Nederland. Deze wet kent een aantal verbodsbepalingen, waarvoor ontheffing mogelijk is. Onder bepaalde voorwaarden zijn sommige handelingen ook mogelijk zonder ontheffing. Bepaalde verboden activiteiten zijn namelijk van de ontheffingsplicht vrijgesteld als gewerkt wordt volgens een door de Minister van Economische Zaken goedgekeurde gedragscode. Dit document presenteert de gedragscode Wet natuurbescherming, onderdeel soortbescherming, voor waterschappen, in het kader van bestendig beheer en onderhoud. Het is de derde, geheel herziene versie van deze gedragscode.

1.2 DOEL VAN DE GEDRAGSCODE

De gedragscode Wet natuurbescherming stelt de waterschappen in staat gebruik te maken van de vrijstellingsmogelijkheden die de Wet natuurbescherming biedt.

Door te werken volgens een door de Minister van Economische Zaken goedgekeurde gedragscode:

- zijn waterschappen voor werkzaamheden in het kader van bestendig beheer & onderhoud vrijgesteld van een ontheffingsaanvraag soortbescherming;
- is het aanvragen van een ontheffing voor deze werkzaamheden dus niet aan de orde, en
- vervalt daarmee een groot deel van de procedurele onzekerheid die met het aanvragen van ontheffingen is gemoeid.

De gedragscode bevordert daarnaast de structurele inbedding van soortbescherming in het handelen van de waterschappen en schept duidelijkheid vooraf. De kans op een probleemloze voortgang van de uitvoering van werkzaamheden neemt daardoor toe.

1.3 HANDELEN VANUIT DE EIGEN VERANTWOORDELIJKHEID

De gedragscode vormt samen met informatie over het voorkomen van soorten de basis voor de handelswijze van waterschappen bij zijn werkzaamheden. Bij het plannen van werkzaamheden betrekken de waterschappen de kennis over het vóórkomen, de kwetsbaarheid en de ontwikkelingsmogelijkheden van de juridisch beschermde dier- en plantensoorten. Het waterschap zorgt ervoor dat natuurschadelijke handelingen zo veel mogelijk worden voorkomen. Wanneer dit niet mogelijk is, worden schade beperkende (‘mitigerende’) maatregelen getroffen. Deze gedragscode geeft hieraan invulling. Het waterschap laat hiermee zien dat het zijn verantwoordelijkheid neemt voor zijn rol bij de soortenbescherming.

Waar de Wet natuurbescherming ook een algemene zorgplicht oplegt (artikel 1.11), ook ten aanzien van individuele planten en dieren, geldt het naleven van deze gedragscode als een belangrijke invulling daarvan.

1.4 JURIDISCHE ONDERBOUWING VAN DEZE GEDRAGSCODE

De werkzaamheden die in deze gedragscode in de voorgeschreven werkwijze en gedragsregels worden benoemd, behoren tot of worden uitgevoerd ten behoeve van de wettelijk opgedragen taken van de waterschappen. Deze werkzaamheden zijn nodig om Nederland droog en veilig te houden en om het oppervlakte- en grondwater schoon te

houden. Daarnaast heeft een aantal waterschappen wettelijk het beheer van wegen als taak opgedragen gekregen.

De in deze gedragscode genoemde activiteiten zijn gericht op het voorkomen en waar nodig beperken van overstromingen, wateroverlast en waterschaarste. Hiermee wordt voorkomen dat mensen- en dierenlevens, woningen, (bedrijfs-) gebouwen, oogsten en natuur verloren gaan. Daarnaast zijn de waterschapstaken gericht op de bescherming en verbetering van de chemische en ecologische waterkwaliteit en wordt voorkomen dat wateren door ongezuiverd rioolwater stinken, ziektekiemen verspreiden of dat de natuur daardoor schade lijdt. De waterschappen die mede een wegenbeheertaak hebben, dragen er zorg voor dat de betreffende wegen zodanig worden onderhouden dat ze in een goede en veilige staat verkeren.
Voor alle activiteiten geldt dat zij plaatsvinden in het kader van de volksgezondheid en openbare veiligheid en/of vanwege de bescherming van de flora en fauna.

Het beheer van de regionale watersystemen, dat het land en de inwoners tegen overstromingen beschermt en de gevaren van verontreinigd water voorkomt, is in Nederland grotendeels toebedeeld aan de waterschappen. De waterschappen zijn dagelijks bezig om overstromings- en droogterisico's te beheersen. Zij zorgen met betrokken en deskundige mensen lokaal en regionaal voor veilige dijken, voor voldoende en voor schoon (oppervlakte)water. De bescherming van ons land tegen overstromingen is letterlijk en figuurlijk van levensbelang. Daarom zorgen de waterschappen er voor, door het aanleggen en onderhouden van de primaire en regionale waterkeringen, waaronder ook de duinen, dat zee-, rivier- en IJsselmeerwater het land niet kan inunderen. Daarbij houden zij rekening met ontwikkelingen die in de toekomst de veiligheid kunnen bedreigen, zoals klimaatverandering, bodemdaling en stijging van de zeespiegel. De waterschappen geven hiermee vorm aan de hiervoor wettelijk vastgelegde veiligheidsnormen.

De waterschappen zorgen er daarnaast voor dat het oppervlaktewater voldoet aan de kwaliteitseisen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) en dat de natuur een kans krijgt. Dit waterkwaliteitsbeheer richt zich op het bereiken van vastgestelde waterkwaliteitsdoelstellingen. Een belangrijk instrument om die doelstellingen te realiseren vormt de aanleg en de exploitatie van zuiveringstechnische werken waarmee het afvalwater wordt gezuiverd. Ook worden voor dit doel natuurvriendelijke oevers aangelegd en onderhouden.

De waterschappen houden zich dagelijks bezig met beheersing van de hoeveelheid oppervlaktewater in een bepaald gebied. Dit waterkwantiteitsbeheer richt zich op het realiseren van regionaal vastgestelde doelen. Niet alleen leggen de waterschappen sluizen, stuwen, gemalen en waterbergingen aan en onderhouden deze, ook onderhouden zij door baggeren en schonen duizenden kilometers wateren die voor een juiste aanvoer en afvoer van water zorgen. Zo worden overschotten en tekorten voorkomen.

De voorgeschreven werkwijze en gedragsregels in deze gedragscode zijn ook bedoeld om de reguliere werkzaamheden van de waterschappen in overeenstemming te brengen met de Wet natuurbescherming. Zij maken de werkwijze soort-, tijd- en locatiespecifiek.

Omdat de gedragsregels verplicht worden gesteld voor alle werknemers van waterschappen en degenen die in hun opdracht werken, zal er meer aandacht bij de uitvoerenden zijn voor de beschermde natuurwaarden in het werkgebied van de waterschappen. Niet alleen de maatschappij en economie vereisen het door de waterschappen geboden waterbeheer, ook de verschillende soorten flora en fauna zelf in Nederland hebben een nadrukkelijk belang bij het waterbeheer.[4]

Doordat het bij beheer en onderhoud om steeds terugkerende werkzaamheden gaat, zullen de maatregelen bovendien bijdragen aan min of meer constante standplaatsfactoren. Deze zullen er, mede door de gedragscode, toe leiden dat de aangetroffen beschermde soorten ter plekke kunnen voortleven. Bij een correcte naleving van de gedragscode is gewaarborgd dat de betreffende activiteiten geen wezenlijk negatieve invloed kunnen uitoefenen op de juridisch beschermde soorten. De gedragscode verplicht ook tot gedegen onderzoek vooraf, waardoor bijzondere waarden tijdig in beeld zijn en beter kunnen worden beschermd. De gedragsregels verplichten voorts tot het informeren van de uitvoerenden, waardoor met meer zorg voor de natuur zal worden gewerkt. Daarmee dient de gedragscode de bescherming van de flora en fauna.

1.5 LEESWIJZER

Hoofdstuk 2 beschrijft waar en wanneer de gedragscode mag worden gebruikt als vrijstelling van de verbodsbepalingen in de Wet natuurbescherming. Hoofdstuk 3 geeft aan hoe de naleving van deze gedragscode in de organisatie dient te worden geborgd. Hoofdstuk 4 tenslotte gaat (deels in tabelvorm) in op de concreet voorgeschreven werkwijze bij de uitvoering van de diverse werkzaamheden. De tabellen zijn per activiteit gerangschikt en worden voorafgegaan door een aantal uitvoeringsgerichte paragrafen van algemene aard. De begrippen die in deze gedragscode worden gebruikt, staan uitgelegd in bijlage 1. In bijlage 2 is het wettelijk kader toegelicht. De soorten die beschermd zijn onder de Wet natuurbescherming, onderdeel soortbescherming staan genoemd in bijlage 3. Bijlage 4 geeft een nadere toelichting op de regelgeving met betrekking tot de jaarrond beschermde nesten. In bijlage 5 tot slot is het goedkeuringsbesluit van de Minister bij deze nieuwe versie opgenomen.

[4] Een voorbeeld hiervan zijn de diverse anti-verdrogingsmaatregelen, die de waterschappen nemen.

2 REIKWIJDTE EN GELDIGHEID VAN DE GEDRAGSCODE

DIT HOOFDSTUK GEEFT AAN OP WELKE WATERSCHAPSACTIVITEITEN DE GEDRAGSCODE BETREKKING HEEFT.

2.1 ALGEMEEN

Deze gedragscode geldt als een vrijstelling van de verbodsbepalingen genoemd in bijlage 2 van deze gedragscode. Deze vrijstelling geldt voor allen die voor of in opdracht van een Nederlands waterschap werken en deze gedragscode naleven. De vrijstelling geldt uitsluitend voor de uitvoering van werkzaamheden in het kader van:

- bestendig beheer en onderhoud.

Deze werkzaamheden worden in dit hoofdstuk nader benoemd. Het betreft werkzaamheden die het waterschap uitvoert in het kader van zijn wettelijk opgedragen waterschapstaken in het kader van de volksgezondheid, de openbare veiligheid en/of de bescherming van de flora- en fauna.

2.2 AFBAKENING GELDIGHEID

Deze gedragscode geldt uitsluitend als vrijstelling van de verbodsbepalingen in het geval van een (dreigende) overtreding van de genoemde verboden in artikel 3.1 (vogels), 3.5 (habitatrichtlijnsoorten) en 3.10 (andere soorten) van de Wet natuurbescherming[5]. De desbetreffende artikelen staan genoemd in bijlage 2 van deze gedragscode.

De gedragscode geldt niet als vrijstelling voor andere vergunningen en ontheffingen, bijvoorbeeld in de sfeer van de ruimtelijke ordening, de kapmelding/kapvergunning of op grond van de Wet Milieubeheer. Ook geldt de gedragscode niet als vrijstelling van de verbodsbepalingen uit het hoofdstuk Natura 2000-gebieden in de Wet natuurbescherming.

2.3 SAMENHANG MET FORMELE BESLUITVORMINGSPROCEDURES

Daar waar het waterschapsbestuur besluiten neemt op grond van Hoofdstuk 5 van de Waterwet, moet het bestuur op grond van de Algemene wet bestuursrecht en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur rekening houden met alle betrokken belangen. Dat betekent dus dat ook de belangen van flora en fauna bij de afweging moeten worden betrokken. Het waterschapsbestuur dient dan in het besluit te specificeren hoe in de uitvoering wordt voldaan aan de eisen van de Wet natuurbescherming. Als wordt voorzien dat de uitvoering van het besluit nadelige effecten kan hebben op de aanwezige beschermde soorten, dan zal in het besluit worden aangegeven dat gebruik wordt gemaakt van de gedragscode, en indien dat niet mogelijk is, dat een ontheffing bij de provincie (of in voorkomende gevallen bij het ministerie van Economische Zaken (EZ) via de Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO)) wordt aangevraagd. Dit geldt zowel voor besluiten in de aanleg- als in de gebruiksfase van een waterstaatswerk. Zie ten aanzien van individuen van soorten de passage over de zorgplicht in § 1.3.

2.4 GEBRUIK DOOR DERDEN

Het waterschap bevordert het zorgvuldig handelen van onderhoudsplichtigen, pachters, vergunninghouders en van (mede)gebruikers van waterschapsterreinen en door waterschappen beheerde wegen, dijken, terreinen en wateren.

[5] Bijlage 3 geeft een overzicht van de soorten die in Nederland juridische bescherming genieten.

Het waterschap zorgt bovendien voor het naleven van de gedragscode door partijen die in opdracht van het waterschap handelen (zoals loonwerkers, aannemers, onderzoekers). Dit doet het waterschap bijvoorbeeld door middel van voorlichting en het beschikbaar stellen van informatie over het voorkomen van beschermde soorten. Derden zijn er zelf voor verantwoordelijk dat zij zich aan de wet houden. Dat wil zeggen dat zij dienen te handelen conform een goedgekeurde gedragscode, mits het handelen nodig is vanwege de in de wet genoemde belangen waar de (goedkeuring van de) gedragscode op is gebaseerd, of dat zij een ontheffing aanvragen bij de provincie wanneer beschermde soorten in het geding zijn.

Vergunninghouders en pachters
De gedragscode heeft geen doorwerking naar derden, zoals vergunninghouders of pachters. Het waterschap heeft niet de bevoegdheid om (mede)gebruikers van terreinen, bijvoorbeeld bij verpachting of recreatief medegebruik, verplichtingen op te leggen die voortvloeien uit de Wet natuurbescherming. Die bevoegdheid ontbreekt ook bij vergunningverlening. Gebruikers van waterschapsterreinen of vergunningaanvragers zijn er zelf voor verantwoordelijk dat zij zich aan de wet houden. Dat wil zeggen dat zij dienen te handelen conform een goedgekeurde gedragscode of dat zij een ontheffing aanvragen bij de provincie, wanneer beschermde soorten in het geding zijn.

Onderhoudsplichtigen
Het waterschap kan op grond van de keur een onderhoudsplicht aan derden opleggen. Daarbij kunnen belangen van flora en fauna in geding zijn. Het waterschap heeft belang bij een duurzame voortzetting van deze onderhoudsplicht. Derhalve heeft het waterschap er ook belang bij te bevorderen dat de uitvoering van deze verplichtingen in goede orde verloopt en binnen de wettelijke kaders van de Wet natuurbescherming wordt uitgevoerd. Het waterschap bevordert derhalve dat onderhoudsplichtigen deze verplichtingen volgens de gedragscode uitvoeren. Onderhoudsplichtigen zijn desondanks zelf verantwoordelijk dat zij zich aan de wet houden. Dat wil zeggen dat zij bij het uitvoeren van de onderhoudsplicht dienen te handelen conform een goedgekeurde gedragscode, bijvoorbeeld die van de Unie van Waterschappen, of ontheffing dienen aan te vragen wanneer beschermde soorten in het geding zijn.

Aannemers
In tegenstelling tot de voorgaande twee categorieën werken aannemers in opdracht van het waterschap (en daarmee onder verantwoordelijkheid van het betreffende waterschap). Derhalve bestaat tussen hen een civielrechtelijke relatie. Het waterschap zal zich er in de opdrachtverlening van moeten verzekeren dat aannemers hun werkzaamheden uitvoeren volgens zijn eisen, in dit geval volgens de gedragscode. Overigens zijn aannemers net als andere derden er ondanks het voorgaande zelf voor verantwoordelijk dat zij zich aan de wet houden.

2.5 GELDIGHEID BIJ BESTENDIG BEHEER EN ONDERHOUD

De Wet natuurbescherming verstaat onder ‘bestendig beheer en onderhoud’ het gebruikelijke beheer en onderhoud zoals dat volgens de bestaande praktijk plaatsvindt. Om te beoordelen of beheer en onderhoud bestendig zijn, zijn de aard van de activiteiten en de middelen van belang, alsmede het tijdstip, de frequentie en de schaal waarop de activiteiten worden ondernomen. Het betreft regelmatig terugkerend beheer of onderhoud dat al langere tijd plaatsvindt zonder dat deze activiteiten in de weg hebben gestaan aan de vestiging en het behoud van individuen van beschermde soorten in de gebieden waarin de activiteiten plaatsvinden.

De activiteiten zijn gericht op het handhaven van de bestaande situatie, hetgeen bijvoorbeeld kan blijken uit een beheer- of onderhoudsplan. Maatregelen zijn soms ingrijpend, zoals bij maaien of baggeren, maar zijn tevens een voortzetting van het beheer in het verleden. Dat wil zeggen: het in stand houden van waterstaatswerken, bijvoorbeeld conform de legger. Nieuwe vormen van beheer en onderhoud, intensivering van beheer en onderhoud in omvang of frequentie en het gebruik van nieuwe technieken in het kader van deze activiteiten zijn niet aan te merken als bestendig als de verandering een substantieel en negatief effect heeft op een of meer juridisch beschermde soorten.

Deze gedragscode omvat voor de diverse vormen van 'bestendig beheer en onderhoud' in paragraaf 4.4 een aantal voorgeschreven werkwijzen. Deze zijn als volgt gerubriceerd:

- Schonen en maaien van wateren (nat en droog profiel, inclusief onderhoudspaden)
- Maaien van bermen, dijken en gazons
- Baggeren en herprofileren van wateren (onderhoud aan oevers)
- Snoeien, dunnen en afzetten van opgaande beplanting
- Onderhoud aan waterkeringen en duikers en herprofilering van oevers en kaden
- Onderhoud verhardingen
- Begrazen
- Het voorkomen van schade aan waterstaatswerken door muskus- en beverratten[6]

In deze 'voorgeschreven werkwijzen' staan tevens de verschillende handelingen genoemd waarvoor de gedragscode van toepassing is. Samen dekken deze 'voorgeschreven werkwijzen' de volgende waterschapstaken:

- Onderhoud of beheer van:
  - waterkeringen
  - wateren
  - ecologische verbindingen
  - oeverbeplanting
  - beekbegeleidende en andere beplantingen in beheer bij een waterschap
  - natuurvriendelijke oevers
  - beschoeiingen
  - meestromende bergingen en nevengeulen
  - kikkerpoelen langs wateren
  - retentie- en bergingsgebieden
  - natte en droge kunstwerken
  - strandhoofden
  - transportstelsels
  - zuiveringsinstallaties
  - helofytenfilters
  - slibverwerkingsinstallaties
  - wegen, wegbermen, bermsloten
  - bermen en onderhoudspaden langs wateren
  - faunavoorzieningen, zoals ecoduikers en looprichels
  - kunstwerken van wegen en wateren
  - vaarwegen en havens

[6] Deze gedragscode geldt niet als een vrijstelling voor het vangen en doden van de muskusratten en beverratten, maar uitsluitend als vrijstelling voor het overtreden van de verbodsbepalingen zoals genoemd in bijlage 3 van deze gedragscode.

  - voorzieningen ten behoeve van de bescherming van de waterstaatkundige infrastructuur of ter bescherming van flora en fauna, zoals hekwerken en afrasteringen, welke onder andere zijn getroffen in het kader van recreatief medegebruik
- Baggeren, schonen of herprofileren (*voor zover gericht op het handhaven van de bestaande situatie*) van:
  - wateren
  - zandvangers in beken
  - poelen en dobben
  - stedelijk water
  - vaarwegen en havens
  - depots

2.6 AFWIJKEN VAN DE GEDRAGSCODE

Van de gedragsregels, die zijn beschreven in hoofdstuk 4 ('voorgeschreven werkwijzen'), kan onder de volgende voorwaarden worden afgeweken:

- In het project- of onderhoudsplan of in een separaat ecologisch werkprotocol dient overtuigend te worden gemotiveerd, waarom het in dit concrete geval niet mogelijk is of, gelet op de negatieve effecten voor de betreffende soort, niet wenselijk is om te handelen volgens de in de gedragscode beschreven gedragsregel.
- In het project- of onderhoudsplan of ecologisch werkprotocol dient overtuigend te worden gemotiveerd dat de gekozen werkwijze voor de betreffende soort minimaal hetzelfde effect heeft als in de gedragscode beschreven gedragsregel, of zelfs een gunstiger effect.
- Deze documentatie dient te allen tijde beschikbaar te zijn voor toezichthouders op de naleving van de wet.
- De desbetreffende documentatie dient minimaal twee jaar na afloop van de werkzaamheden te worden bewaard met het oog op eventuele controle door een controlerende instantie.
- De afwijking dient door een ecologisch deskundige[7] verantwoord te worden.

Als hier niet aan wordt voldaan, dan is de voorgeschreven werkwijze uit paragraaf 4.4 leidend of geldt de wettelijke plicht om bij de provincie ontheffing aan te vragen.

2.7 CALAMITEITEN EN ANDERE ONVOORZIENE OMSTANDIGHEDEN

Zeer acute bedreigingen van de veiligheidssituatie gelden als overmacht. De Waterwet spreekt van situaties van gevaar als het gaat om 'omstandigheden waardoor de goede staat van een of meer waterstaatswerken onmiddellijk en ernstig in het ongerede is of dreigt te raken'. Voorbeelden van dergelijke situaties zijn acute of dreigende wateroverlast, overstroming, droogte of waterverontreiniging of de noodzakelijke inzet van een waterberging. In die gevallen kunnen de voorschriften uit deze gedragscode mogelijk niet worden opgevolgd. In minder acute situaties waarbij niettemin de veiligheid van mensen, gebouwen, installaties of kunstwerken in het geding is, treedt het desbetreffende waterschap zo mogelijk onmiddellijk in overleg met een ecologisch deskundige over de werkwijze die in die situatie in redelijkheid en billijkheid het meeste recht doet aan de bescherming van de juridisch beschermde soort(en). Het waterschap handelt in overeenstemming met dit advies. Het advies, de genomen maatregelen en de eventuele effecten op beschermde soorten worden gedocumenteerd. Als daartoe aanleiding is, worden calamiteitenplannen of calamiteitendraaiboeken (na afloop) aan de ervaringen aangepast.

[7] De term 'ecologisch deskundige' wordt toegelicht in paragraaf 3.4.

Overigens valt de *aanwijzing* van (nood)bergings- en retentiegebieden niet onder deze calamiteitenregeling. De toekenning van die functie is een besluit tot aanleg van een waterstaatswerk (in de zin van Hoofdstuk 5 van de Waterwet). De wijze waarop deze gebieden zo nodig worden ingezet en de maatregelen die nodig zijn om aan de Wet natuurbescherming te voldoen, worden bij dat besluit bepaald.

Ondanks goede inventarisaties en het nemen van (voorzorgs)maatregelen kan tijdens de uitvoering van de werkzaamheden, een beschermde soort in het werkgebied worden aangetroffen die niet werd verwacht. In dat geval zal het waterschap terstond nagaan of het gaat om een beschermde soort, zodat de gedragscode kan worden toegepast. Is dat niet mogelijk, dan treedt het waterschap eveneens onmiddellijk in overleg met een ecologisch deskundige over de werkwijze die in die situatie in redelijkheid en billijkheid het meeste recht doet aan de bescherming van deze beschermde soort(en). Het waterschap handelt vervolgens in overeenstemming met dit advies.

3 ORGANISATIE

DIT HOOFDSTUK BESCHRIJFT DE VERANTWOORDELIJKHEDEN DIE HET WATERSCHAP OP ZICH NEEMT EN HOE HIER INVULLING AAN WORDT GEGEVEN.

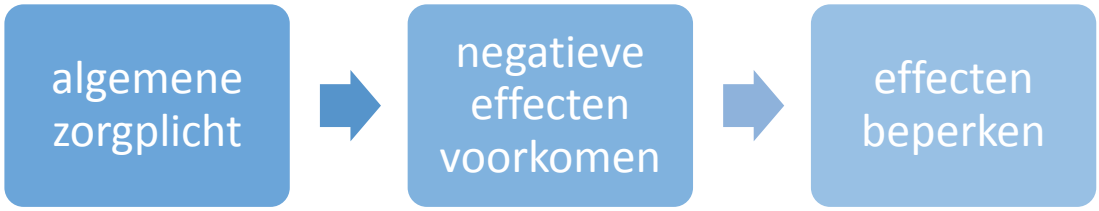
3.1 ALGEMENE UITGANGSPUNTEN

De gedragscode bevat een aantal procesafspraken, maar biedt ook een concreet stappenplan voor veel voorkomende werkzaamheden. Door toepassing van deze gedragscode wordt in redelijkheid alles verricht of gelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat verbodsbepalingen worden overtreden. Voor de vrijstelling van de verbodsbepalingen dient het waterschap de overeengekomen gedragsregels in de praktijk na te leven. Ieder waterschap dient zich individueel te verbinden aan de gedragscode door middel van een besluit van het waterschapsbestuur.

Handelen volgens de gedragscode is alleen vereist op plaatsen waar juridisch beschermde soorten voorkomen, dat wil zeggen, waar zonder de gedragscode een ontheffing zou moeten worden aangevraagd. Op andere plaatsen is alleen de algemene zorgplicht van toepassing. Het beschrijven van deze zorgplicht voor dergelijke situaties 'zonder beschermde soorten' valt buiten het bestek van deze gedragscode. Op plaatsen waar juridisch beschermde soorten wel aanwezig zijn, geldt de uitvoering van de gedragscode als een invulling van deze zorgplicht.

De gedragscode kan voor specifieke situaties door een ecologisch deskundige met nadere beschermende maatregelen worden uitgebreid, welke worden opgenomen in een ecologisch werkprotocol (zie par. 3.5). Daarnaast kunnen er binnen de kaders van deze gedragscode voor specifieke soorten, zoals de bever of de das, protocollen worden uitgewerkt. De gedragscode biedt dus ruimte voor lokaal maatwerk, toegesneden op de lokale situatie en de soort(en) waar het om gaat.

Uitgangspunt voor de concrete uitwerking in de voorgeschreven werkwijze is de volgende strategie:

Figuur 1. Volgorde van maatregelen bij het voorkomen van schade aan beschermde planten- en diersoorten.

Dit betekent dat het waterschap er allereerst voor zorgt dat voor de natuur schadelijke handelingen zo veel mogelijk worden voorkomen. Vervolgens probeert het waterschap de negatieve effecten te voorkomen. Bijvoorbeeld door geen (of zo weinig mogelijk) werkzaamheden te verrichten in periodes waarin die soorten kwetsbaar zijn, zoals tijdens de kraamtijd, de winterrust en/of trektijd. Of door (goed gedocumenteerde) alternatieven te onderzoeken met minder negatieve effecten. Wanneer dit niet mogelijk is en er geen andere bevredigende oplossingen zijn,, worden schadebeperkende ('mitigerende') maatregelen getroffen. Deze maatregelen staan in hoofdstuk 4, in de voorgeschreven werkwijzen, uitgewerkt.

Van deze werkwijze wijkt het waterschap alleen af als dat om redenen van volksgezondheid en openbare veiligheid, dus vanuit de primaire waterschapstaken, in redelijkheid niet anders kan.

3.2 BELEID EN ORGANISATIE

Een waterschap verplicht zich om de regels uit de gedragscode op hoofdlijnen te verankeren in zijn strategie en beleid. Bijvoorbeeld in het waterbeheerplan en het beheer- en onderhoudsplan. Dit houdt het volgende in:

- Het waterschap zal vastleggen dat het de bescherming van de beschermde dier- en plantensoorten en hun leefgebieden meeweegt bij de planning van beheeractiviteiten en inrichtingsprojecten (zie ook de beschreven strategie in de vorige paragraaf, na Figuur 1.), binnen de randvoorwaarden die primaire waterschapstaken en de logistieke mogelijkheden stellen.

- Het waterschap zal bij het opstellen van een onderhoudsplan de werkwijze met betrekking tot de beschermde soorten nader specificeren. Deze specificatie wordt ook gebruikt om uitvoerders te instrueren. Op basis van deze instructie kan ter plaatse verantwoording worden afgelegd aan de handhavende instantie.

- Het waterschap zorgt voor inzicht in het voorkomen van de beschermde soorten waarvoor het waterschap gezien de verspreiding en de afhankelijkheid van het water(beheer)-systeem een bijzondere verantwoordelijkheid heeft.

- Het waterschap weegt bij de aanschaf van nieuw materieel of bij het inschakelen van loonwerkers en aannemers de verantwoordelijkheid die zij heeft voor zorgvuldige omgang met de aanwezige flora en fauna mee.

- Het waterschap evalueert zijn beleid voor zorgvuldig handelen ten aanzien van de beschermde soorten en gebruikt de uitkomsten daarvan voor de verdere optimalisatie van beleid, organisatie en werkmethoden. De waterschappen geven in principe aan deze evaluatie gemeenschappelijke invulling via de Unie van Waterschappen.

3.3 KETENVERANTWOORDELIJKHEID

Het waterschap zorgt ervoor dat eigen uitvoerend personeel en (onder)aannemers op de hoogte zijn van deze gedragscode. Eigen personeel is voldoende geïnstrueerd om die na te kunnen leven middels ecologische werkprotocollen. Het uitvoerend personeel weet waar zich de beschermde dier- en plantensoorten bevinden. Dit kan door middel van een kaart of een markering in het terrein (zie paragraaf 3.4). Het uitvoerend personeel wordt opgedragen om naar vermogen alert te zijn op aanwezigheid van beschermde dier- en plantensoorten en dienovereenkomstig te handelen. Het waterschap zorgt bovendien voor het naleven van deze gedragscode door partijen die in opdracht van het waterschap handelen (loonwerkers, aannemers, onderzoekers en dergelijke) door in de aanbestedingsstukken erop te wijzen dat conform de gedragscode van de Waterschappen (2017) moet worden gewerkt.

3.4 FLORA- EN FAUNAONDERZOEK

Het waterschap baseert zijn handelen op de beschikbare kennis over de ecologie en de bescherming van de soorten in zijn werkgebied. Het waterschap zal in beginsel geen fundamenteel of toegepast onderzoek starten, zoals naar ingreep/effectrelaties.

Voor de uitvoering van werkzaamheden zorgt een waterschap ten behoeve van zijn beheer- en onderhoudsplannen en voor de daarop gebaseerde bestekken voor een voldoende dekkend en actueel inzicht in het vóórkomen van juridisch beschermde soorten in en rond het object van de werkzaamheden. Voldoende dekkend en actueel betekent dat ten minste de informatie over het voorkomen van beschermde soorten toereikend is om als onderlegger te dienen voor het bedrijfsmatig organiseren van het beheer en onderhoud. Deze verplichting geldt niet voor de vrijgestelde, algemeen voorkomende beschermde, soorten die in paragraaf 4.4 van deze gedragscode zijn genoemd.

Onderzoek bij bestendig beheer- en onderhoud
Voor werkzaamheden in de sfeer van bestendig beheer en onderhoud kan doorgaans worden volstaan met het gebruik van bestaande informatie. Verspreidingsgegevens kunnen bestaan uit een kaart van de (potentieel) geschikte leefgebieden, al dan niet in combinatie met het eerder vastgestelde voorkomen van de soort in de regio. Voor lokaal meer algemeen voorkomende soorten, zoals de grote modderkruiper, kan worden volstaan met een kaart van de wateren of waterkeringen waar de soort voorkomt, inclusief een op de beschermde soorten afgestemd beheer. Een veldbezoek is hiervoor niet noodzakelijk. Door beheer en onderhoudswerkzaamheden is er bovendien bekendheid met het (waterschaps)gebied en de daar voorkomende soorten.
Het mogelijk voorkomen wordt vastgesteld op basis van bijvoorbeeld habitatkenmerken, eerdere waarnemingen of door het raadplegen van de Nationale Database Flora en Fauna (NDFF). Aldus wordt het potentieel voorkomen van de beschermde soorten vastgesteld en wordt vervolgens gehandeld alsof de soort daadwerkelijk vóórkomt in het gebied. Deze kaart wordt bij voorkeur vastgelegd in een beheer- en onderhoudsplan, al dan niet als (losse) bijlage. NB. Alleen met behulp van actuele en bruikbare gegevens kan worden vastgesteld dat een juridisch beschermde soort afwezig is.

DEFINITIE ECOLOGISCH DESKUNDIGE
Onder een ecologisch deskundige verstaan we een persoon die in een bepaalde situatie en voor specifieke soorten gevraagd wordt te adviseren en/of te begeleiden, die aantoonbaar zowel een opleiding als kennis en ervaring heeft op het gebied van soortspecifieke ecologie. Een deskundige:

- heeft een afgeronde hbo- of universitaire opleiding, met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie; of
- heeft een afgeronde mbo-opleiding, met als zwaartepunt soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van in Nederland in het wild voorkomende planten en dieren;

Daarnaast heeft de deskundige praktijkervaring opgedaan, doordat hij/zij:

- werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals een bureau dat is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus; en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en werkzaam is of aangesloten bij de volgende Nederlandse organisaties: Zoogdiervereniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied; en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of -bescherming.

Indien aan bovenstaande is voldaan, kan ook een waterschapsmedewerker als 'ecologisch deskundige' optreden.

3.5 ECOLOGISCH WERKPROTOCOL

Als uit het flora- en faunaonderzoek blijkt dat zich tijdens de werkzaamheden juridisch beschermde soorten op of nabij het werkterrein bevinden, wordt voor deze situatie(s) een werkinstructie opgesteld: het ecologisch werkprotocol (zie figuur 2). Voor werkzaamheden in de sfeer van beheer en onderhoud kan een eenmalig op te stellen, eenvoudig ecologisch werkprotocol deel uitmaken van een beheer- en onderhoudsplan, begrazingsplan, bestrijdingsplan, en dergelijke, of daaraan als los document worden bijgevoegd. Dit werkprotocol moet voldoende ingaan op de te treffen maatregelen en voldoende specifiek zijn.
Het ecologisch werkprotocol is de vertaling van de gedragscode naar de locatie en werkzaamheden. Het dient het noodzakelijke maatwerk te leveren om een negatieve invloed op de aldaar voorkomende juridisch beschermde soorten geheel of althans in redelijkheid zo goed mogelijk uit te sluiten of te mitigeren en verboden handelingen te voorkomen. Een ecologisch werkprotocol legt de maatregelen vast voor bescherming van soorten, zoals het niet betreden van nader aangeduide kwetsbare vegetaties of het markeren van bomen die gespaard moeten blijven. Dit kan door de juiste elementen uit hoofdstuk 4 (voorgeschreven werkwijze) over te nemen, inclusief de daarin aanbevolen voorkeursperioden van werken.

Het ecologisch werkprotocol wordt opgesteld door een ecologisch deskundige. De inbreng van de ecologisch deskundige persoon dient in zoverre in het ecologisch werkprotocol te zijn overgenomen, dat deze deskundige de in het ecologisch werkprotocol gemaakte keuzes te allen tijde op ecologisch verantwoorde wijze kan motiveren.

Een ecologisch werkprotocol is concreet geformuleerd. Het gaat op hoofdlijnen in op:

- De (potentiële) verblijfplaatsen van juridisch beschermde soorten. Deze ‘te sparen’ locaties worden op een kaart gezet. Hiervoor kan desgewenst de kaart uit het flora- en faunaonderzoek worden gebruikt. In het geval van beheer en onderhoud kan volstaan worden met het op kaart zetten van trajecten van (potentiële) leefgebieden in combinatie met het voorkomen van de soort in de regio.
- De fasering van de werkzaamheden, rekening houdend met de kritische perioden van de te beschermen soorten.
- De voorgeschreven werkwijze en inzet van materieel.
- Het markeren van nesten, holen, groeiplaatsen en dergelijke voor de uitvoerende medewerkers.
- Het voorkómen van vestiging van beschermde soorten vóór de start en tijdens de werkzaamheden.
- Een passende werkwijze indien tijdens de werkzaamheden toch een beschermde soort wordt aangetroffen.

Voor werkzaamheden in gebieden met lokaal soms zeer algemeen voorkomende beschermde soorten, waarvoor geen verblijfplaats is aan te geven, zoals rugstreeppadden, zandhagedissen en grote modderkruipers, kan in het ecologisch werkprotocol worden volstaan met generieke richtlijnen voor het hele werkgebied, mits daarmee voldoende bescherming kan worden bereikt. Ten slotte (als advies): in natuurgebieden wordt gewerkt mede op basis van overleg met de terreinbeherende organisatie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch werkprotocol.

Het ecologisch werkprotocol wordt uitgereikt en besproken met het uitvoerende personeel en moet altijd (bijvoorbeeld digitaal) op de werkvloer aanwezig zijn voor controle door het bevoegd gezag.

Figuur 2. De plaats van het ecologisch werkprotocol in het werkproces tussen de informatievergaring en de uitvoering

3.6 DOCUMENTATIE TEN BEHOEVE VAN CONTROLE OP DE NALEVING

Bij controle door de provincie en/of politie kunnen de volgende documenten worden overlegd:

- De rapportage van het flora- en faunaonderzoek, waaruit blijkt dat onderzoek is gepleegd naar het voorkomen van de beschermde soorten (zie paragraaf 3.4 voor verschillende vormen van onderzoek).
- Een exemplaar van het ecologisch werkprotocol (zie paragraaf 3.5), al dan niet opgenomen in een beheer- en onderhoudsplan, welke op de werklocatie aanwezig dient te zijn.
- Een kaart met de verspreiding van de beschermde soorten over het werkterrein.
- Een kopie van de eventuele ontheffing.
- Documentatie waaruit blijkt dat het waterschap de ketenverantwoordelijkheid voor het eigen personeel heeft ingevuld, bijvoorbeeld een bewijs van deelname aan een instructiebijeenkomst over het ecologisch werkprotocol in het plangebied.

Documenten dienen gedurende minimaal twee jaar na afloop van het uitgevoerde werk op een centrale plek gearchiveerd te blijven.

Voor aannemers en onderaannemers die in opdracht van het waterschap werken gelden dezelfde verplichtingen.

4 DE PRAKTISCHE UITVOERING

IN DIT HOOFDSTUK WORDEN DE MAATREGELEN BESCHREVEN DIE HET WATERSCHAP ZAL TREFFEN OM SCHADE AAN HET DUURZAAM VOORTBESTAAN VAN SOORTEN BIJ BEHEER EN ONDERHOUD TE VOORKOMEN.

4.1 WERKEN MET DE VOORGESCHREVEN WERKWIJZE

In paragraaf 4.4 (bestendig beheer en onderhoud) is voor verschillende werkzaamheden de voorgeschreven werkwijze opgenomen. Deze geven aan wat in voorkomende situaties in beginsel de verplichte werkwijze is.

Een aantal voorgeschreven werkwijzen voor beheer en onderhoud biedt de mogelijkheid om een keuze te maken, waarbij de zogenoemde 'habitatbenadering' één van de mogelijkheden is. De gedachte is daarbij dat jaarrond beheer mogelijk is, als voldoende geschikt habitat gespaard blijft (25 of 50 % van de vegetatie en/of de bodem).

4.2 REKENING HOUDEN MET VOGELS EN HUN NESTEN

Bij vogels dient men rekening te houden met het broedseizoen. Maatregelen hiervoor zijn opgenomen in de voorgeschreven werkwijzen in paragraaf 4.4. Als vuistregel kan men hiervoor de periode van 15 maart tot en met 15 juli aanhouden. Het broedseizoen is in de Wet natuurbescherming echter niet als een standaardperiode vastgelegd. Van belang is of een broedgeval aan de orde is, ongeacht de periode. Daarnaast broeden sommige vogels vroeg in het jaar en andere juist laat. Bosuilen kunnen bijvoorbeeld al vanaf eind december broeden. Ook blauwe reigers, roeken en buizerds zijn vroege broeders. Andere vogels, zoals de gierzwaluw en kwartelkoning, broeden juist vrij laat[8].

Een klein aantal vogels is dermate broedvast, dat hun nesten over korte afstand voorzichtig kunnen worden verplaatst, zonder dat het legsel verloren gaat. De broedende vogels zullen de nieuwe nestplaats accepteren en het broeden voortzetten. Dit geldt met name voor de meerkoet. Voor deze soort wordt in deze gedragscode een uitzondering gemaakt. Nesten van meerkoeten mogen tijdens het broedseizoen uit de gevarenzone van de werkzaamheden worden geplaatst onder begeleiding van een deskundige (bijvoorbeeld na instructie) als de werkzaamheden vanuit waterstaatsbelang nodig zijn en er geen geschiktere alternatieve oplossingen zijn.

De meeste vogels maken elk broedseizoen een nieuw nest of zijn in staat om een nieuw nest te maken. Dergelijke nesten voor eenmalig gebruik zijn slechts beschermd gedurende de periode dat deze nesten in gebruik zijn. Als wordt gewerkt buiten het broedseizoen of maatregelen worden getroffen die moeten voorkomen dat vogels zich gedurende het broedseizoen op de bouwplaats vestigen, is voor deze soorten geen ontheffing nodig.

Er zijn ook nesten en de directe omgeving die door vogels het gehele jaar of jaarlijks als vaste rust- en verblijfplaats worden gebruikt en hierdoor jaarrond beschermd zijn. Slechts een beperkt aantal soorten bewoont het nest permanent of keert jaar in jaar uit terug naar hetzelfde nest. De jaarrond bescherming van nesten geldt in Nederland voor diverse soorten, waaronder buizerd, gierzwaluw, huismus, kerkuil en steenuil. De meeste van deze soorten broeden in bomen of gebouwen, er zijn slechts enkele vogelsoorten die hun nest op of in de grond bouwen. Bijlage 4 bevat een lijst van de soorten

[8] De natuurkalender voor vogels is te vinden op: https://mijn.rvo.nl/documents/20448/80143/Natuurkalender+voor+vogels/86d1570c-bf66-4157-bc97-a126ccde22d5

waarvan het nest jaarrond beschermd is. De bescherming betreft niet alleen de nestplaatsen zelf, maar ook de functionaliteit ervan. Leefgebieden en foerageergebieden die noodzakelijk zijn voor de functionaliteit van de nestplaats zijn daardoor ook beschermd. In het leefgebied van de steenuil genieten bijvoorbeeld ook het kleinschalige landschap van houtsingels en boomgaardjes bescherming. De bescherming geldt niet als kan worden aangetoond dat het nest al gedurende een volledig broedseizoen niet meer in gebruik is. Voor nesten van de roek geldt voor de jaarronde bescherming dat deze minimaal twee broedseizoenen achtereen gebruikt moeten zijn.

Nesten van vogels die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om zich elders te vestigen als de broedplaats verloren is gegaan (zoals de oeverzwaluw) zijn buiten het broedseizoen niet beschermd, mits deze vogels in de directe omgeving een nieuw nest kunnen maken. Het gaat hier om de zogenoemde categorie 5-soorten van de lijst met jaarrond beschermde nesten (zie bijlage 4 voor een totaaloverzicht).

Bovenstaande houdt in dat jaarrond beschermde vogelnesten (en de leef- en foerageergebieden van de betreffende vogel) ook buiten het broedseizoen beschermd zijn. Dit betekent dat deze nesten niet mogen worden verwijderd en functioneel leefgebied niet mag worden aangetast. Dit laatste ter beoordeling van een ecologische deskundige. Indien dit toch noodzakelijk is, dient voor de nesten uit categorie 1 t/m 4 een ontheffing te worden aangevraagd. Voor de vogelnesten uit categorie 5 dient een omgevingscheck uitsluitsel te geven of er voldoende leefgebied en nieuwe broedlocaties in de omgeving aanwezig zijn. Is dat niet het geval, dan dient ook voor het vernietigen van deze nesten een ontheffing te worden aangevraagd.

4.3 ALGEMEEN VOORKOMENDE BESCHERMDE SOORTEN

Behoudens de maatregelen in het kader van de algemene zorgplicht (bijlage 2) gelden er geen nadere voorwaarden voor wat betreft periode en werkwijze voor handelingen die betrekking hebben op de onderstaande beschermde soorten. Deze lijst komt overeen met de soorten die zijn genoemd zijn in bijlage 13 van de Regeling natuurbescherming van 16 oktober 2016 en die in de meeste provincies zijn vrijgesteld van nadere voorwaarden. Deze vrijstelling betekent dat de meldingsplicht, zoals deze in verschillende provincies geldt, niet langer geldt is als deze gedragscode wordt gevolgd.

Zoogdieren
Aardmuis
Bosmuis
Bunzing
Dwergmuis
Dwergspitsmuis
Egel
Gewone bosspitsmuis
Haas
Hermelijn
Huisspitsmuis
Konijn
Ondergrondse woelmuis
Ree
Rosse woelmuis
Tweekleurige bosspitsmuis
Veldmuis
Vos
Wezel
Woelrat

Amfibieën
Bastaardkikker
Bruine kikker
Middelste groene kikker
Meerkikker
Gewone pad
Kleine watersalamander

4.4 VOORGESCHREVEN WERKWIJZEN BIJ BEHEER EN ONDERHOUD

4.4.1 SCHONEN EN MAAIEN WATEREN, INCL. ONDERHOUDSPADEN

Deze paragraaf beschrijft de werkzaamheden die betrekking hebben op het verwijderen van vegetatie van insteek tot insteek, inclusief de onderhoudspaden.
Schonen (in sommige streken 'hekkelen' genoemd) onderscheidt zich van baggeren, doordat het uitsluitend tot doel heeft om de vegetatie te verwijderen (bij baggeren is het primaire doel het verwijderen van slib). Om redenen van duidelijkheid spreken we in deze voorgeschreven werkwijze uitsluitend over 'schonen' als daarmee het verwijderen van de vegetatie onder de waterlijn wordt bedoeld. De term 'maaien' bewaren wij voor het maaien van de vegetatie van het talud boven de waterlijn en van bermen, dijken en gazons (par. 4.4.2).

Schonen en maaien van wateren, van insteek tot insteek, inclusief onderhoudspaden	
Handelingen die onder deze gedragscode vallen	• Schonen of hekkelen van wateren • Schonen van water met behulp van een maaiboot • Maaien en schonen van oevers en taluds • Maaien van onderhoudspaden • Maaien van ruigtes • Maaien van uiterwaarden • Beheer en onderhoud aan natuurvriendelijke oevers • Op de kant brengen van oeverbegroeiing
Voorbereiding	Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens richtlijnen van paragraaf 3.4 (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde soorten bevinden of kunnen worden verwacht. Eveneens voorafgaand aan de werkzaamheden dient de voorliggende werkwijze locatiespecifiek te worden gemaakt in de vorm van een 'ecologisch werkprotocol'.

Algemeen	Het ecologisch werkprotocol is leidend (zie paragraaf 3.5). Onderstaande richtlijnen dienen, waar van toepassing, in het werkprotocol te zijn opgenomen. Bij de locatiekeuze voor het afzetten van schoonsel op land wordt rekening gehouden met beschermde terrestrische soorten. Dat laat de ontvangstplicht door aangelanden onverlet. Schoonsel dat op de kant is gedeponeerd blijft bij voorkeur minimaal 48 uur liggen, opdat amfibieën terug naar het water kunnen vluchten, tenzij voor die locatie een botanische doelstelling geldt. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen, bijvoorbeeld door insporing, wordt voorkomen. Er wordt, indien beschikbaar, natuurvriendelijk materieel ingezet en/ of sparende technieken toegepast. De rijsnelheid van machines wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen wegvluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen. Werkzaamheden vinden in beginsel plaats in de daglichtperiode, opdat verstoring van de omgeving door verlichting wordt voorkomen. Bij nachtelijke verlichting van een werklocatie wordt uitstraling naar de omgeving vanaf een uur na zonsondergang zo veel mogelijk voorkomen. Er wordt één kant op gewerkt, en indien aan de orde van de dichte zijde naar het open water of gebied gewerkt, zodat dieren kunnen wegvluchten.
	Op plaatsen waar broedende vogels en/of andere juridisch beschermde soorten voorkomen dient voorafgaand aan de <u>werkzaamheden onder de waterlijn</u> een keuze te worden gemaakt uit een van de drie onderstaande strategieën. 1. Er mag jaarrond worden gewerkt onder de volgende voorwaarden: tijdens het groeiseizoen (1 april – 1 oktober) wordt ten hoogste 75% van de vegetatie in het natte profiel (ten hoogste 50% indien het een vegetatie van krabbenscheer betreft) verwijderd. Hierbij wordt de waterbodem zoveel mogelijk ongemoeid gelaten. Bij een volgende schoning kunnen andere delen worden gespaard, zodat de watergang aan de noodzakelijke maatvoering blijft voldoen en beschermde soorten kunnen vluchten en de wel geschoonde delen opnieuw bevolken (*de zogenoemde 'habitatbenadering'*). Daarnaast dient de vegetatie in het talud te worden gespaard door de korf niet over de vegetatie te laten schrapen (zowel bij de inzet als bij het ophalen). Bij het schonen laat men de (vaste) bodem zoveel mogelijk ongemoeid.

	2. Het eerste alternatief, waarbij eveneens jaarrond werken mogelijk is, is dat in overleg met een ecologisch deskundige zodanige andere maatregelen worden getroffen dat het schonen van de watergang niet van wezenlijke invloed is op de populaties van te beschermen soorten. De maatregelen kunnen bijvoorbeeld inhouden dat het schoonsel direct na het schonen [dient], UvW januari 2019, te worden geïnspecteerd op juridisch beschermde soorten en dat deze terstond worden teruggezet in de watergang (het zogenoemde 'nalopen'). Voorwaarde voor deze maatregel is dat deze wordt uitgevoerd met voldoende mankracht, wat betekent dat minimaal één extra persoon meeloopt om organismen zo snel mogelijk terug te kunnen plaatsen. Overigens heeft het ook in dit geval nut sparende technieken toe te passen als het aanpassen van de snelheid zodat minder dieren op de kant komen. 3. Het tweede alternatief is dat wordt gewerkt buiten het broedseizoen. Als broedseizoen geldt globaal de periode van 15 maart tot 15 juli, maar in een vroeg of laat voor- of najaar kunnen deze grenzen in overleg met een ecologisch deskundige worden aangepast. Aanvullend op bovenstaande keuzemogelijkheden dienen (als uitwerking van de gekozen mogelijkheid), waar aan de orde, onderstaande soortgebonden werkwijzen gevolgd te worden.
	Op <u>de taluds boven de waterlijn</u> waar juridisch beschermde soorten voorkomen dient voorafgaand aan het maaien een keuze te worden gemaakt uit een van vier onderstaande strategieën. 1. Er mag jaarrond worden gewerkt onder de volgende voorwaarden: tijdens het broedseizoen (15 maart tot 15 juli) van de vogels wordt op de oevers en taluds ten minste de helft van de vegetatie gespaard. De overige delen, waaronder de onderhoudspaden, worden kort gehouden. Hierdoor zullen vogels, amfibieën, reptielen, vlinders en dergelijke en andere diersoorten zich vooral in het gespaarde deel vestigen in plaats van in de overige, kortere vegetatie (*de zogenaamde 'habitatbenadering'*). Maaisel wordt uit oevers afgevoerd. 2. Als eerste alternatief geldt dat jaarrond maaien eveneens is toegestaan als de taluds gedurende het broedseizoen in hun geheel permanent ongeschikt zijn of worden gehouden voor broedende vogels, bijvoorbeeld door de vegetatie kort te houden. Voorwaarde is dat de vegetatie al aan het begin van het broedseizoen ongeschikt is (gemaakt). 3. Als tweede alternatief geldt dat jaarrond maaien is toegestaan als in het broedseizoen (15 maart tot 15 juli) door middel van een inspectie voorafgaand aan het maaien is vastgesteld dat de genoemde objecten vrij zijn van broedende vogels en hun nesten (het zogenoemde 'voorlopen'). De nesten worden kort voor het maaien gemarkeerd en ontzien bij het maaien (indicatie: 5 meter rond het nest niet maaien). De markering wordt direct na de werkzaamheden verwijderd om vermijdbare predatie door kraaien of vossen te voorkomen. De (voorzorgs)maatregelen worden, met het

	oog op controle door handhavende instanties, goed gedocumenteerd. 4. Als derde alternatief geldt dat wordt gewerkt buiten het broedseizoen. Als broedseizoen geldt globaal de periode van 15 maart tot 15 juli, maar in een vroeg of laat voor- of najaar (bijvoorbeeld als gevolg van de klimaatverandering) kunnen deze grenzen in overleg met een ecologisch deskundige worden aangepast. Op onderhoudspaden kunnen maaiwerkzaamheden gedurende het gehele jaar plaatsvinden, mits tijdens de werkgang goed wordt gelet op broedende vogels of andere juridisch beschermde soorten. Aanvullend op bovenstaande keuzemogelijkheden dienen (als uitwerking van de gekozen mogelijkheid), waar aan de orde, onderstaande soortgebonden werkwijzen gevolgd te worden.
Vogels	Aangetroffen broedende vogels, in gebruik zijnde nesten en eieren dienen altijd te worden gespaard, ook buiten het reguliere broedseizoen. Broedende vogels mogen evenmin worden verstoord. Het uitvoerend personeel dient te allen tijde te letten op alarmerende vogels en hun nesten. Wanneer nesten niet in gebruik zijn, zijn alleen de nesten beschermd van de in bijlage 4 genoemde soorten. Nesten van soorten uit categorie 5 (van bijlage 4) zijn ook beschermd wanneer in de omgeving nestgelegenheid voor deze soorten schaars is. Op plaatsen waar het broeden van kwartelkoning wordt verwacht wordt het maaien uitgesteld tot na 15 augustus. Nesten van ijsvogels en oeverzwaluwen worden bij het maaien en schonen gespaard, ook buiten het broedseizoen.
Juridisch beschermde zoogdieren	Indien de werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde bever-, dassen- of otterburcht of oeverhol, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (kraamperiode bever: mei t/m augustus; das: december t/m juni; otter: april t/m december). Kortdurende werkzaamheden zijn binnen deze periode toegestaan, mits de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Bij alle werkzaamheden wordt een afstand van minimaal 20 meter tot de burcht aangehouden, met uitzondering van voorbijgaande maai- of schoonbewegingen op het water of aan de andere zijde van het water. Alleen in zeer dringende omstandigheden is buiten de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Werkzaamheden worden dan zo mogelijk handmatig uitgevoerd. In dit geval wordt advies gevraagd aan een ecologisch deskundige. Dit advies wordt opgenomen in een ecologisch werkprotocol. Als de oever leefgebied is van de waterspitsmuis of noordse woelmuis dienen de werkzaamheden zo te worden uitgevoerd dat de oevers niet worden beschadigd, ook als wordt gekozen voor de ‘habitatbenadering’. Op deze plaatsen dient minimaal 50% van de vegetatie te blijven staan (ook in najaar en winter).

	Schoonsel wordt niet in de leefgebieden van de waterspitsmuis en/of de noordse woelmuis gedeponeerd.
Juridisch beschermde vissen	Werkzaamheden onder de waterlijn op plaatsen waar steur, houting, beekdonderpad, beekprik, elrits, gestippelde alver, grote modderkruiper of kwabaal voorkomen worden uitsluitend in overleg met een ecologische deskundige uitgevoerd. Voorkomen wordt dat het leefgebied van deze soorten wordt beschadigd. Er wordt op deze plaatsen uitsluitend gewerkt met methoden die geen schade toebrengen aan de genoemde soorten. Op plaatsen waar voortplanting van grote modderkruiper wordt vermoed worden werkzaamheden bovendien gefaseerd uitgevoerd in ruimte en tijd (niet alle vegetatie wegmaaien in hetzelfde seizoen, elk seizoen een ander gedeelte) waardoor 25% van de vegetatie of waterbodem behouden blijft, ook als wordt gekozen voor de 'habitatbenadering'. Er wordt niet geschoond bij watertemperaturen rond of onder het vriespunt of als deze hoog zijn. De temperatuurgrenzen en de eventuele extra maatregelen worden bepaald door een ecologisch deskundige.
Juridisch beschermde amfibieën	Als de habitatbenadering niet wordt toegepast (keuzemogelijkheid 1), is maaien en schonen op plaatsen waar juridisch beschermde amfibieën voorkomen alleen toegestaan in de periode 15 september – 1 maart. Op plaatsen waar de rugstreeppad algemeen voorkomt wordt de maaiperiode in overleg met een ecologisch deskundige vastgesteld. Er dient te worden voorkomen dat de bodem rond voortplantingsplaatsen van dergelijke beschermde soorten wordt beschadigd of dat de oever wordt platgereden. Deze plaatsen moeten worden gemarkeerd. De markeringsplicht geldt niet voor het leefgebied van de rugstreeppad (het leefgebied van deze soort is niet zinvol te markeren). Er wordt niet geschoond bij watertemperaturen rond of onder het vriespunt of als deze hoog zijn. De temperatuurgrenzen en de eventuele extra maatregelen worden bepaald door een ecologisch deskundige.
Juridisch beschermde reptielen	Broedhopen van de ringslang worden gemarkeerd en niet beschadigd. In het winterseizoen (oktober t/m medio april) worden op plaatsen waar reptielen voorkomen wortelkluiten en bladhopen gespaard. Schoonsel en maaisel wordt niet op de oever gedeponeerd als deze op dat moment door reptielen als voortplantingsbiotoop in gebruik is.
Juridisch beschermde weekdieren	In het leefgebied van de platte schijfhoren wordt vegetatie in het natte deel van de wateren alleen verwijderd in de periode van 1 oktober tot 1 december. Minimaal 25% van de vegetatie en waterbodem blijft gespaard.

Juridisch beschermde insecten	In het leefgebied van de brede geelrandwaterroofkever, de gestreepte waterroofkever en beschermde libellen (waaronder de groene glazenmaker) wordt vegetatie in het natte deel van de wateren alleen verwijderd in de periode van 1 oktober tot 1 december. Minimaal 25% van de watervegetatie en de waterbodem blijft gespaard. Indien de groene glazenmaker voorkomt, wordt ten minste 50% van de krabbenscheervegetatie gespaard. Bij het verwijderen van krabbenscheer worden vóór aanvang van de werkzaamheden foto's gemaakt van de situatie. Deze foto's worden gedocumenteerd, samen met een kaart waarop de locaties van de krabbenscheer staan aangegeven.
Juridisch beschermde planten	Werkzaamheden worden bij groeiplaatsen van beschermde water- en oeverplanten in beginsel uitgevoerd in de periode van 15 september tot 1 maart. Beschadiging van deze groeiplaatsen wordt vermeden. Maaisel en schoonsel wordt niet gedeponeerd op groeiplaatsen van deze soorten.

4.4.2 MAAIEN VAN BERMEN, DIJKEN EN GAZONS

Maaien van bermen, dijken en gazons	
Handelingen die onder deze gedragscode vallen	• Maaien van bermen • Maaien van dijken en kaden • Maaien van gazons • Maaien van rietland • Maaien van overige waterschapsterreinen • Onkruidbestrijding
Voorbereiding	Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens richtlijnen van paragraaf 3.4 (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde soorten bevinden of kunnen worden verwacht. Eveneens voorafgaand aan de werkzaamheden dient de voorliggende werkwijze locatiespecifiek te worden gemaakt in de vorm van een 'ecologisch werkprotocol'.
Algemeen	Het ecologisch werkprotocol is leidend (zie paragraaf 3.5). Onderstaande richtlijnen dienen, waar van toepassing, in het werkprotocol te zijn opgenomen. Bij de locatiekeuze voor het afzetten van maaisel wordt rekening gehouden met beschermde terrestrische soorten en leefgebieden van juridisch beschermde diersoorten. Er wordt, indien beschikbaar, natuurvriendelijk materieel ingezet en/ of sparende technieken toegepast. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen, bijvoorbeeld door insporing, wordt voorkomen. De maaibalk en rijsnelheid van machines wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen wegvluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen. Werkzaamheden vinden in beginsel plaats in de daglichtperiode, opdat verstoring van de omgeving door verlichting wordt voorkomen. Bij nachtelijke verlichting van een werklocatie wordt uitstraling naar de omgeving vanaf een uur na zonsondergang zo veel mogelijk voorkomen. Er wordt één kant op gewerkt, en indien aan de orde van de dichte zijde naar het open water of gebied gewerkt, zodat dieren kunnen wegvluchten.
	Op dijken en in bermen en gazons waar broedende vogels en/of andere juridisch beschermde soorten voorkomen dient voorafgaand aan het maaien een keuze te worden gemaakt uit een van vier onderstaande strategieën.

	1. Er mag jaarrond worden gewerkt onder de volgende voorwaarden: tijdens het broedseizoen van de vogels (15 maart tot 15 juli) wordt ten minste de helft van de vegetatie gespaard. De overige delen worden kort gehouden. Hierdoor zullen vogels, amfibieën, reptielen, vlinders en andere diersoorten zich vooral in het gespaarde deel vestigen in plaats van in de overige, kortere vegetatie (*de zogenaamde 'habitatbenadering'*). Maaisel wordt afgevoerd. 2. Als eerste alternatief geldt dat jaarrond maaien eveneens is toegestaan als bermen en dijken gedurende het broedseizoen in hun geheel permanent ongeschikt zijn of worden gehouden voor broedende vogels, bijvoorbeeld door de vegetatie kort te houden. Voorwaarde is dat de vegetatie al aan het begin van het broedseizoen ongeschikt is (gemaakt). Wegbermen die minder dan 2 m breed zijn worden ook gezien als 'ongeschikt voor broedende vogels'. 3. Als tweede alternatief geldt dat maaien jaarrond is toegestaan als in het broedseizoen (15 maart tot 15 juli) door middel van een inspectie voorafgaand aan het maaien is vastgesteld dat de genoemde objecten vrij zijn van broedende vogels en hun nesten (het zogenoemde 'voorlopen'). De nesten worden kort voor het maaien gemarkeerd en ontzien bij het maaien (indicatie: 5 meter rond het nest niet maaien). De markering wordt direct na de werkzaamheden verwijderd om vermijdbare predatie door kraaien of vossen te voorkomen. 4. Als derde alternatief geldt dat wordt gewerkt buiten het broedseizoen. Als broedseizoen geldt globaal de periode van 15 maart tot 15 juli, maar in een vroeg of laat voor- of najaar kunnen deze grenzen in overleg met een ecologisch deskundige worden aangepast. In gazons en andere intensief gebruikte en beheerde plaatsen kunnen maaiwerkzaamheden gedurende het gehele jaar plaatsvinden, mits tijdens de werkgang goed wordt gelet op broedende vogels of andere juridisch beschermde soorten. Aanvullend op bovenstaande opties dienen (als uitwerking van de gekozen optie), waar aan de orde, onderstaande soortgebonden werkwijzen gevolgd te worden.
Vogels	Aangetroffen broedende vogels, in gebruik zijnde nesten en eieren dienen altijd te worden gespaard, ook buiten het reguliere broedseizoen (15 maart tot 15 juli). Broedende vogels mogen evenmin worden verstoord. Het uitvoerend personeel dient te allen tijde te letten op alarmerende vogels en hun nesten. Wanneer nesten niet in gebruik zijn, zijn alleen de nesten beschermd van de in bijlage 4 genoemde soorten. Nesten van soorten uit categorie 5 (van bijlage 4) zijn ook beschermd wanneer in de omgeving nestgelegenheid voor deze soorten schaars is. Zie paragraaf 4.2 en bijlage 4 voor de te volgen werkwijze. Het maaien van rietland vindt uitsluitend plaats buiten het broedseizoen van de vogels (globaal 15 maart tot 15 juli).

Juridisch beschermde zoogdieren	Maaien is in de nabijheid van een bewoonde bever-, dassen- of otterburcht of oeverhol tijdens de kraamtijd (kraamperiode bever: mei t/m augustus; das: december t/m juni; otter: april t/m december) alleen toegestaan als de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Bij de werkzaamheden wordt een afstand van minimaal 20 meter tot de burcht aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is buiten de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Werkzaamheden worden dan zo mogelijk handmatig uitgevoerd. Maaien dient in het leefgebied van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis zo te worden uitgevoerd dat de oevers niet worden beschadigd. Op deze plaatsen dient minimaal 50% van de vegetatie te blijven staan (ook in najaar en winter), ook als wordt gekozen voor de 'habitatbenadering'. Maaisel wordt niet in de leefgebieden van de waterspitsmuis en/of de noordse woelmuis opgetast. Ten aanzien van de veldspitsmuis geldt dat schade aan het functionele leefgebied zoveel mogelijk wordt voorkomen. In dekking aangetroffen kalveren van ree, edelhert, damhert worden buiten de werkstrook geplaatst door de dieren aan te vatten met een flinke bos gras. Directe aanraking, ook met handschoenen, moet worden voorkomen om te vermijden dat de dieren de mensengeur overnemen waarna het moederdier het dier afstoot.
Juridisch beschermde amfibieën	Als de habitatbenadering niet wordt toegepast (keuzemogelijkheid 1), is maaien op plaatsen waar juridisch beschermde amfibieën voorkomen alleen toegestaan in de periode 15 september – 1 maart. Op plaatsen waar de rugstreeppad algemeen voorkomt wordt de maaiperiode in overleg met een ecologisch deskundige vastgesteld. Voortplantingsplaatsen worden gemarkeerd. De markeringsplicht geldt niet voor de leefgebieden van de rugstreeppad; deze gebieden zijn niet duidelijk te markeren. Op dergelijke plaatsen wordt met zeer veel zorg voorkomen dat de bodem wordt beschadigd. In deze gebieden wordt enkel bij droog weer gemaaid, wordt in een strook van minimaal 5 meter van de perceelrand uitsluitend gemaaid met maaiapparatuur met een minimale aanzuigende werking. Bovendien wordt de maaihoogte aangepast (minimaal op 10 cm hoogte).
Juridisch beschermde reptielen	Als de habitatbenadering niet wordt toegepast (keuzemogelijkheid 1), wordt het maaien op plaatsen waar de ringslang voorkomt uitgesteld tot na 15 september. Op plaatsen waar slangen of hagedissen voorkomen wordt uitsluitend gemaaid met aangepaste apparatuur met een minimale aanzuigende werking. Broedhopen van de ringslang worden gemarkeerd en niet beschadigd.
Juridisch beschermde insecten	Maaien van voortplantingsplaatsen van juridisch beschermde vlinders en/of libellen is uitsluitend toegestaan in de periode van 1 september – april. Minimaal 25% van de vegetatie blijft gespaard, bij voorkeur de plaatsen waar de waardplanten van de desbetreffende soort voorkomen.

Juridisch beschermde planten	Werkzaamheden worden bij groeiplaatsen van beschermde planten in beginsel uitgevoerd in de periode van zaadzetting tot 1 maart. Als tijdens de groeiperiode in de directe nabijheid wordt gemaaid, worden groeiplaatsen gemarkeerd. Beschadiging van de bodem wordt vermeden.

4.4.3 BAGGEREN EN HERPROFILEREN VAN WATEREN (ONDERHOUD)

Baggeren en herprofileren van wateren betreft hier werkzaamheden die tot doel hebben het watersysteem te laten voldoen aan de juiste maatvoering, zoals deze bijvoorbeeld in de legger of in onderhoudsplannen is neergelegd. Dat kan zijn in termen van onderhoudsdiepte, aan/afvoercapaciteit of doorstroomprofiel. In tegenstelling tot het jaarlijkse maaien en schonen, wordt het baggeren doorgaans niet vaker dan eens per zes of acht jaar uitgevoerd. Dit leidt dus automatisch tot een fasering in tijd en ruimte.

Baggeren en herprofileren van wateren (onderhoud)	
Handelingen die onder deze gedragscode vallen	▪ Onderhoudsbaggeren van wateren ▪ Herprofilering van wateren ▪ Het verwijderen van zandkoppen in de watergang ▪ Het uitbaggeren van zandvangen
Voorbereiding	Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens richtlijnen van paragraaf 3.4 (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde soorten bevinden of kunnen worden verwacht. Eveneens voorafgaand aan de werkzaamheden dient de voorliggende werkwijze locatiespecifiek te worden gemaakt in de vorm van een ‘ecologisch werkprotocol’.
Algemeen	Het ecologisch werkprotocol is leidend (zie paragraaf 3.5). Onderstaande richtlijnen dienen, waar van toepassing, in het werkprotocol te zijn opgenomen. Bij de locatiekeuze voor het afzetten van bagger, zand of slib op land wordt rekening gehouden met beschermde terrestrische soorten. Dat laat de ontvangstplicht door aangelanden onverlet. Bagger of slib dat op de kant wordt gedeponeerd blijft bij voorkeur minimaal 48 uur liggen, opdat amfibieën terug naar het water kunnen vluchten, tenzij voor die locatie een botanische doelstelling geldt Er wordt, indien beschikbaar, natuurvriendelijk materieel ingezet en/of sparende technieken toegepast. Als de werkzaamheden vanaf het land plaatsvinden, wordt de rijsnelheid van machines zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen wegvluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen. Werkzaamheden vinden in beginsel plaats in de daglichtperiode, opdat verstoring van de omgeving door verlichting wordt voorkomen. Bij nachtelijke verlichting van een werklocatie wordt uitstraling naar de omgeving vanaf een uur na zonsondergang zo veel mogelijk voorkomen. Er wordt één kant op gewerkt, en indien aan de orde van de dichte zijde naar het open water of gebied gewerkt, zodat dieren kunnen wegvluchten.

	Op plaatsen waar juridisch beschermde soorten voorkomen dient voorafgaand aan de baggerwerkzaamheden een keuze te worden gemaakt uit een van de drie onderstaande strategieën. 1. Er mag jaarrond worden gewerkt onder de volgende voorwaarden: tijdens het groeiseizoen wordt ten hoogste 75% van de vegetatie in het natte profiel (ten hoogste 50% indien het een vegetatie van krabbenscheer betreft) en ten hoogste 75% van het slib van de waterbodem verwijderd. Bij volgende baggerbeurten kunnen andere delen worden gespaard, zodat de watergang aan de noodzakelijke maatvoering blijft voldoen en beschermde soorten kunnen vluchten en de wel gebaggerde delen opnieuw bevolken (*de zogenoemde 'habitatbenadering'*). Daarnaast dient de vegetatie in het talud te worden gespaard. 2. Het eerste alternatief, waarbij eveneens jaarrond werken mogelijk is, is dat in overleg met een ecologisch deskundige zodanige andere maatregelen worden getroffen dat het baggeren niet van wezenlijke invloed is op de populaties van te beschermen soorten. De maatregelen kunnen bijvoorbeeld inhouden dat het baggerslib direct na het baggeren wordt geïnspecteerd op juridisch beschermde soorten en dat deze terstond worden teruggezet (het zogenoemde 'nalopen'). Voorwaarde voor deze maatregel is dat deze wordt uitgevoerd met voldoende mankracht, wat betekent dat minimaal één extra persoon meeloopt om organismen zo snel mogelijk terug te kunnen plaatsen.. 3. Het tweede alternatief is dat wordt gewerkt buiten het broedseizoen. Als broedseizoen geldt globaal de periode van 15 maart tot 15 juli, maar in een vroeg of laat voor- of najaar kunnen deze grenzen in overleg met een ecologisch deskundige worden aangepast. Aanvullend op bovenstaande opties dienen (als uitwerking van de gekozen optie), waar aan de orde, onderstaande soortgebonden werkwijzen gevolgd te worden.
Vogels	Aangetroffen broedende vogels, in gebruik zijnde nesten en eieren dienen altijd te worden gespaard, ook buiten het reguliere broedseizoen. Broedende vogels mogen evenmin worden verstoord. Het uitvoerend personeel dient te allen tijde te letten op alarmerende vogels en hun nesten. Wanneer nesten niet in gebruik zijn, zijn alleen de nesten beschermd van de in bijlage 4 genoemde soorten. Nesten van soorten uit categorie 5 (van bijlage 4) zijn ook beschermd wanneer in de omgeving nestgelegenheid voor deze soorten schaars is. In gebieden met zwarte stern wordt altijd minimaal 50% van de krabbenscheervegetatie gespaard. Het gespaarde gedeelte wordt pas gebaggerd nadat het eerder gebaggerde gedeelte voldoende hersteld is. Tijdens het baggeren wordt op de kant gedeponeerde krabbenscheer zoveel mogelijk teruggeplaatst.
Juridisch beschermde zoogdieren	Baggeren is in de nabijheid van een bewoonde bever-, dassen- of otterburcht of oeverhol tijdens de kraamtijd (kraamperiode bever: mei t/m augustus; das: december t/m juni; otter: april t/m december) al-

	leen toegestaan als de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Baggerwerkzaamheden bij deze burchten worden in beginsel gepland in de periode september t/m november/december, in het bijzonder als er sprake is van burchten van zowel bevers, dassen als otters. Algemeen geldt dat baggeren bij burchten in een kwetsbare periode zoveel mogelijk wordt voorkomen. Bij alle werkzaamheden wordt tijdens de kraamtijd, vanwege het ernstig verstorende karakter, een afstand van minimaal 50 meter tot de burcht aangehouden. Buiten de kraamtijd wordt een afstand van minimaal 20 meter tot de burcht aangehouden, met uitzondering van voorbijgaande baggerbewegingen op het water of aan de andere zijde van het water. Alleen in zeer dringende omstandigheden is buiten de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. In dit geval wordt advies gevraagd aan een ecologisch deskundige. Dit advies wordt opgenomen in een ecologisch werkprotocol. Als de oever leefgebied is van de waterspitsmuis of de noordse woelmuis dienen de werkzaamheden zo te worden uitgevoerd dat de oevers niet worden beschadigd, ook als wordt gekozen voor de 'habitatbenadering'. Baggerslib en plantenresten worden niet in de leefgebieden van de waterspitsmuis en/of de noordse woelmuis gedeponeerd.
Juridisch beschermde vissen	Werkzaamheden onder de waterlijn worden op plaatsen waar steur, houting, beekdonderpad, beekprik, elrits, gestippelde alver, grote modderkruiper of kwabaal voorkomen uitsluitend in overleg met een ecologische deskundige uitgevoerd. Voorkomen wordt dat het leefgebied van deze soorten wordt beschadigd. Er wordt op deze plaatsen uitsluitend gewerkt met methoden die geen schade toebrengen aan de vissen van de genoemde soorten. Op plaatsen waar voortplanting van grote modderkruiper wordt vermoed worden werkzaamheden uitsluitend uitgevoerd in de periode 1 september – december. Op plaatsen waar de beekprik voorkomt, worden deze zoveel mogelijk weggevangen voordat de baggerwerkzaamheden plaatsvinden. Er wordt niet gebaggerd bij watertemperaturen rond of onder het vriespunt of als deze hoog zijn. De temperatuurgrenzen en de eventuele extra maatregelen worden bepaald door een ecologisch deskundige.
Juridisch beschermde amfibieën	Als niet de habitatbenadering wordt toegepast (keuzemogelijkheid 1) is baggeren alleen toegestaan in de periode 15 september – 1 maart. Er wordt niet gebaggerd bij watertemperaturen rond of onder het vriespunt of als deze hoog zijn. De temperatuurgrenzen en de eventuele extra maatregelen worden bepaald door een ecologisch deskundige.
Juridisch beschermde reptielen	Broedhopen van de ringslang worden gemarkeerd en niet beschadigd. In het winterseizoen (oktober t/m medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten en bladhopen gespaard.

	Bagger en maaisel wordt niet op de oever gedeponeerd als deze op dat moment door reptielen als voortplantingsbiotoop in gebruik is.
Juridisch beschermde weekdieren	In het leefgebied van platte schijfhoren worden werkzaamheden uitgevoerd in de periode 1 oktober – 1 december. Daarbij dient 25% van de bodem gespaard te blijven.
Juridisch beschermde insecten	In het leefgebied van groene glazenmaker wordt minimaal 50% van de (krabbenscheer)vegetatie en waterbodem gespaard. In het leefgebied van de brede geelrandwaterroofkever, de gestreepte waterroofkever en beschermde libellen (waaronder de groene glazenmaker) wordt alleen gebaggerd in de periode van 1 oktober tot december. Minimaal 25% van de vegetatie en de waterbodem blijft gespaard. In het leefgebied van (andere) juridisch beschermde insectensoorten worden in overleg met de ecologisch deskundige een maatwerkoplossing bedacht en uitgevoerd.
Juridisch beschermde planten	Werkzaamheden worden bij groeiplaatsen van beschermde water- en oeverplanten in beginsel uitgevoerd in de periode van 15 september tot 1 maart. Beschadiging van deze groeiplaatsen wordt vermeden.

4.4.4 SNOEIEN EN DUNNEN VAN OPGAANDE BEPLANTING

Dit protocol heeft betrekking op het periodieke onderhoud aan beplantingen, inclusief het uitvoeren van dunningen.

Snoeien en dunnen van opgaande beplanting	
Handelingen die onder deze gedragscode vallen	• Toppen en snoeien van bomen • Snoeien van struiken • Het dunnen van houtopstanden • Verwijderen van grote takken (onder andere knotten en kandelaberen) • Het versnipperen van snoeihout • Beheer en onderhoud van hakhout en grienden
Voorbereiding	Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens richtlijnen van paragraaf 3.4 (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde soorten bevinden of kunnen worden verwacht. Eveneens voorafgaand aan de werkzaamheden dient de voorliggende werkwijze locatiespecifiek te worden gemaakt in de vorm van een 'ecologisch werkprotocol'.
Algemeen	Het ecologisch werkprotocol is leidend (zie paragraaf 3.5). Onderstaande richtlijnen dienen, waar van toepassing, in het werkprotocol te zijn opgenomen. Er wordt, indien beschikbaar, natuurvriendelijk materieel ingezet en/of sparende technieken toegepast. Vermijdbare schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen, bijvoorbeeld door insporing of beschadiging van de bast, wordt voorkomen. De rijsnelheid van machines wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen wegvluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen. Werkzaamheden vinden in beginsel plaats in de daglichtperiode, opdat verstoring van de omgeving door verlichting wordt voorkomen. Bij nachtelijke verlichting van een werklocatie wordt uitstraling naar de omgeving vanaf een uur na zonsondergang zo veel mogelijk voorkomen. Er wordt één kant op gewerkt, en indien aan de orde van de dichte zijde naar het open water of gebied gewerkt, zodat dieren kunnen wegvluchten.
Vogels	Werkzaamheden worden bij voorkeur buiten het broedseizoen van de vogels gepland. Als broedseizoen geldt globaal de periode van 15 maart tot 15 juli, maar in een vroeg of laat voor- of najaar kunnen

	deze grenzen in overleg met een ecologisch deskundige worden aangepast. Werkzaamheden kunnen ook in het broedseizoen worden gepland als zich dan in het terrein geen broedende vogels bevinden. Aangetroffen broedende vogels, in gebruik zijnde nesten en eieren dienen altijd te worden gespaard, ook buiten het reguliere broedseizoen. Broedende vogels mogen evenmin worden verstoord. Het personeel dient te allen tijde te letten op alarmerende vogels en hun nesten. Wanneer nesten niet in gebruik zijn, zijn alleen de nesten beschermd van de in bijlage 4 genoemde soorten (de zogenaamde jaarrond beschermde nesten), waarbij tevens moet worden gezorgd dat voldoende functioneel leefgebied behouden blijft. Nesten van soorten uit categorie 5 (van bijlage 4) zijn ook beschermd wanneer in de omgeving nestgelegenheid voor deze soorten schaars is. Zie paragraaf 4.2 voor een toelichting.
Juridisch beschermde zoogdieren	Als de werkzaamheden invloed kunnen hebben op kraam-, paar-, of winterverblijven of vliegroutes van vleermuizen, dan dient het werkgebied te worden onderzocht op het voorkomen daarvan. Indien deze aanwezig zijn, wordt in overleg met een ecologisch deskundige het ecologisch werkprotocol zo opgesteld dat schade zoveel mogelijk wordt voorkomen en dat de functionaliteit van het leefgebied behouden blijft. Daarom dient ook aantasting van foerageergebieden en vliegroutes van vleermuizen zo veel mogelijk te worden vermeden. Uitvoering van de werkzaamheden in periode 15 augustus – 1 november heeft de voorkeur. Indien de werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde bever-, dassen- of otterburcht of oeverhol, worden de werkzaamheden in beginsel uitgevoerd buiten de kraamperiode (kraamperiode bever: mei t/m augustus; das: december t/m juni; otter: april t/m december). Kortdurende werkzaamheden zijn binnen deze periode toegestaan, mits de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Bij de werkzaamheden wordt een afstand van minimaal 20 meter tot de burcht aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is buiten de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Werkzaamheden worden dan zo mogelijk handmatig uitgevoerd. Snoeihout laat men liggen, maar niet nabij burchtingangen of wissels. Bomen en struiken op en rondom de burchtlocatie (straal minimaal 20 meter) worden zoveel mogelijk gespaard. De velrichting van bomen is van de burchtlocatie afgewend. Bewoonde nesten van eekhoorns en bewoonde nestholten van boommarters worden gespaard en alleen beschadigd of vernietigd als dit voor de werkzaamheden onvermijdelijk is, enkel nadat een ecologisch deskundige heeft vastgesteld dat er in de omgeving voldoende alternatieve nestgelegenheid is. Eekhoornnesten resp. holten van boommarters worden nooit tijdens de kraamperiode van de dieren vernietigd of beschadigd (eekhoorns: begin februari t/m eind augustus; boommarters: begin maart t/m eind augustus).

	In dekking aangetroffen kalveren van ree, edelhert, damhert worden in beginsel ongemoeid gelaten en niet aangeraakt. De werkzaamheden worden zo uitgevoerd dat de dieren er geen last van hebben. Als dit niet mogelijk is, worden de dieren buiten het werkgebied geplaatst door de dieren aan te vatten met een flinke bos gras. Directe aanraking, ook met handschoenen, moet worden voorkomen om te vermijden dat de dieren de mensengeur overnemen waarna het moederdier het dier afstoot. Als toch wordt verwacht dat blijvende schade optreedt, moet ontheffing worden aangevraagd bij het bevoegde gezag.
Juridisch beschermde amfibieën	Plaatsen waar beschermde amfibieën voorkomen (ook de landhabitat) worden slechts indien noodzakelijk betreden. Vaste rust- en verblijfplaatsen, zoals poelen met kamsalamander of knoflookpad, worden zo nodig gemarkeerd. Voorkomen wordt dat bodems en oevers worden beschadigd of platgereden. Houtachtige objecten, zoals houtrillen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode (oktober t/m maart) zo veel mogelijk ontzien in verband met overwinterende amfibieën. Werkzaamheden vinden bij voorkeur plaats van medio augustus tot medio oktober. Daar waar kritische soorten voorkomen, wordt landhabitat in de winterperiode óf geheel ontzien óf worden werkzaamheden in handkracht uitgevoerd. Daarbij wordt bodemverwonding door spoorvorming of het uitslepen van bomen voorkomen.
Juridisch beschermde reptielen	Broedhopen van de ringslang worden gemarkeerd en niet beschadigd. In het winterseizoen (oktober t/m medio april) worden, op plaatsen waar hagedissen of slangen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen gemarkeerd. Schoonsel en maaisel wordt niet op de oever gedeponeerd als deze op dat moment door reptielen als voortplantingsbiotoop in gebruik is.
Juridisch beschermde insecten	Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van juridisch beschermde soorten, dan wordt in overleg met een ecologisch deskundige een passende oplossing gezocht. In leefgebieden van het vliegend hert wordt gekapt dood hout achtergelaten op de locatie in de directe nabijheid van de betreffende boom. Bomen worden niet gehaal gekapt: alleen de kroon wordt verwijderd. De kapwerkzaamheden vinden plaats buiten het vliegseizoen van het vliegend hert (mei – oktober). In leefgebieden van de iepenpage worden iepen gespaard bij dunningswerkzaamheden.
Juridisch beschermde planten	Werkzaamheden worden bij groeiplaatsen van beschermde planten in beginsel uitgevoerd in de periode van 15 september tot 1 maart. Dergelijke groeiplaatsen worden gemarkeerd. Beschadiging van deze groeiplaatsen wordt vermeden.

4.4.5 ONDERHOUD WATERKERINGEN, DUIKERS / HERPROFILERING OEVERS, KADEN

De hier voorgeschreven werkwijze betreft handelingen die behoren tot het domein 'bestendig beheer en onderhoud' (zie paragraaf 2.5 voor een toelichting).

Onderhoud aan waterkeringen en duikers en herprofilering van oevers en kaden	
Handelingen die onder deze gedragscode vallen	▪ Regulier en periodiek onderhoud waterkeringen ▪ Herprofilering van oevers en kaden ▪ Aanvullen met grond van gaten en verzakkingen ▪ Aanvullen oeverbeschoeiing met basaltstenen ▪ Doorspuiten van duikers en dergelijke ▪ Herstelwerkzaamheden aan beschoeiingen ▪ Aanplanten of steken van helm, riet en rijshout ▪ Herstel rasters
Voorbereiding	Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens richtlijnen van paragraaf 3.4 (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde soorten bevinden of kunnen worden verwacht. Eveneens voorafgaand aan de werkzaamheden dient de voorliggende werkwijze locatiespecifiek te worden gemaakt in de vorm van een 'ecologisch werkprotocol'.
Algemeen	Het ecologisch werkprotocol is leidend (zie paragraaf 3.5). Onderstaande richtlijnen dienen, waar van toepassing, in het werkprotocol te zijn opgenomen. Er wordt, indien beschikbaar, natuurvriendelijk materieel ingezet en/ of sparende technieken toegepast. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen, bijvoorbeeld door insporing, wordt voorkomen. De rijsnelheid van machines wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen wegvluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen. Werkzaamheden vinden in beginsel plaats in de daglichtperiode, opdat verstoring van de omgeving door verlichting wordt voorkomen. Bij nachtelijke verlichting van een werklocatie wordt uitstraling naar de omgeving vanaf een uur na zonsondergang zo veel mogelijk voorkomen. Er wordt één kant op gewerkt, en indien aan de orde van de dichte zijde naar het open water of gebied gewerkt, zodat dieren kunnen wegvluchten.
Vogels	Werkzaamheden worden bij voorkeur buiten het broedseizoen van de vogels gepland. Als broedseizoen geldt globaal de periode van 15 maart tot 15 juli, maar in een vroeg of laat voor- of najaar kunnen deze grenzen in overleg met een ecologisch deskundige worden aangepast. Werkzaamheden kunnen ook in het broedseizoen worden gepland als zich dan in het terrein geen broedende vogels bevinden.

	Aangetroffen broedende vogels, in gebruik zijnde nesten en eieren dienen altijd te worden gespaard, ook buiten het reguliere broedseizoen. Broedende vogels mogen evenmin worden verstoord. Het personeel dient te allen tijde te letten op alarmerende vogels en hun nesten. Het is toegestaan om een waterkering voorafgaand aan het broedseizoen tijdelijk ongeschikt te maken voor broedvogels door de vegetatie zeer kort te houden of te frezen en/of door deze dagelijks te betreden. Deze maatregel dient uitsluitend het voorkomen van vestiging van nieuwe broedgevallen, niet het verjagen van al aanwezige broedende vogels. Met deze aanpak kan men toch noodzakelijke werkzaamheden uitvoeren. Nesten uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' (zie paragraaf 4.2 en bijlage 4) zoals nesten van ijsvogels en oeverzwaluw, worden in beginsel intact gelaten en niet beschadigd ook niet buiten het broedseizoen. Vernietigen of beschadigen is alleen toegestaan als er in de directe omgeving voldoende nestgelegenheid overblijft, als vernietigen of beschadigen vanuit de waterschapveiligheid noodzakelijk is en redelijke alternatieven ontbreken.
Juridisch beschermde zoogdieren	Werkzaamheden zijn in de nabijheid van een bewoonde bever-, dassen- of otterburcht of oeverhol tijdens de kraamtijd (kraamperiode bever: mei t/m augustus; das: december t/m juni; otter: april t/m december) alleen toegestaan als de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Werkzaamheden bij deze burchten worden in beginsel gepland van september t/m november/december, in het bijzonder als er sprake is van burchten van zowel bevers, dassen als otters. Algemeen geldt dat baggeren bij burchten in een kwetsbare periode zoveel mogelijk wordt voorkomen.. Bij alle werkzaamheden wordt zowel tijdens de kraamtijd als daarbuiten een afstand van minimaal 20 meter tot de burcht aangehouden, met uitzondering van voorbijgaande profileringsbewegingen op het water of aan de andere zijde van het water. Alleen in zeer dringende omstandigheden is buiten de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Bij aanwezigheid van de waterspitsmuis en de noordse woelmuis wordt de voortplantingsperiode (april – september/oktober) ontzien.
Juridisch beschermde vissen	Werkzaamheden onder de waterlijn worden op plaatsen waar steur, houting, beekdonderpad, beekprik, elrits, gestippelde alver, grote modderkruiper of kwabaal voorkomen uitsluitend in overleg met een ecologische deskundige uitgevoerd. Voorkomen wordt dat het leefgebied van deze soorten wordt beschadigd. Er wordt op deze plaatsen uitsluitend gewerkt met methoden die geen schade toebrengen aan de genoemde soorten.
Juridisch beschermde amfibieën	Plaatsen waar juridisch beschermde amfibieën voorkomen worden gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. De markeringsplicht geldt niet voor het leefgebied van de rugstreeppad, omdat dit leefgebied niet doelmatig kan worden gemarkeerd. Op dergelijk plaatsen wordt zo veel mogelijk met zorg voorkomen dat de bodem wordt beschadigd of platgereden. Op plaatsen waar beschermde soorten voorkomen wordt de werkomgeving van die dag dagelijks gecontroleerd op aanwezige dieren. Deze worden verplaatst naar een veilig heenkomen zonder de

	dieren te beschadigen. Wanneer het betreden van leefgebied (voortplantingshabitat) noodzakelijk is, gebeurt dit bij voorkeur niet in de voortplantingsperiode (globaal maart-augustus). Houtrillen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode (oktober t/m maart) ontzien in verband met overwinterende amfibieën.
Juridisch beschermde reptielen	Op plaatsen waar slangen of hagedissen voorkomen worden in de periode dat de dieren actief zijn (globaal: 1 april t/m 1 oktober) de werkomgeving van die dag dagelijks gecontroleerd op aanwezige dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen. Broedhopen van de ringslang worden gemarkeerd en niet beschadigd. In het winterseizoen (oktober t/m medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten en bladhopen gespaard. Op plaatsen waar de ringslang overwintert (in basaltstenen oeverbeschoeiing of –verdediging) wordt bij voorkeur niet in de winterperiode gewerkt.
Juridisch beschermde weekdieren	In het leefgebied van platte schijfhoren worden werkzaamheden uitgevoerd in de periode 1 oktober – december. Daarbij dient 25% van de bodem gespaard te blijven.
Juridisch beschermde insecten	Plaatsen waar juridisch beschermde vlinders en libellen voorkomen worden gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. Op dergelijk plaatsen wordt zo veel mogelijk met zorg voorkomen dat de vegetatie wordt beschadigd.
Juridisch beschermde planten	Groeiplaatsen van juridisch beschermde planten worden gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. Op dergelijk plaatsen wordt met zorg voorkomen dat de bodem en de vegetatie worden beschadigd. Als werkzaamheden onvermijdelijk zijn om waterstaatkundig bedreigende situaties te voorkomen, is het toegestaan om de groeiplaatsen met een ruime hoeveelheid grond te verplaatsen naar een ander geschikt biotoop.

4.4.6 ONDERHOUD VERHARDINGEN

Onderhoud verhardingen	
Handelingen die onder deze gedragscode vallen	• Onderhoud van wegen, strandovergangen, parkeerterreinen en bedrijventerreinen • Reparaties aan asfalt en bestrating • Onderhoud van strandhoofden • Gladheidbestrijding
Voorbereiding	Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens richtlijnen van paragraaf 3.4 (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde soorten bevinden of kunnen worden verwacht. Eveneens voorafgaand aan de werkzaamheden dient de voorliggende werkwijze locatiespecifiek te worden gemaakt in de vorm van een 'ecologisch werkprotocol'.
Algemeen	Het ecologisch werkprotocol is leidend (zie paragraaf 3.5). Onderstaande richtlijnen dienen, waar van toepassing, in het werkprotocol te zijn opgenomen. Er wordt, indien beschikbaar, natuurvriendelijk materieel ingezet en/ of sparende technieken toegepast. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen, bijvoorbeeld door insporing, wordt voorkomen. De rijsnelheid van machines wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen wegvluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen. Werkzaamheden vinden in beginsel plaats in de daglichtperiode, opdat verstoring van de omgeving door verlichting wordt voorkomen. Bij nachtelijke verlichting van een werklocatie wordt uitstraling naar de omgeving vanaf een uur na zonsondergang zo veel mogelijk voorkomen.
Vogels	Werkzaamheden worden bij voorkeur buiten het broedseizoen van de vogels gepland. Als broedseizoen geldt globaal de periode van 15 maart tot 15 juli, maar in een vroeg of laat voor- of najaar kunnen deze grenzen in overleg met een ecologisch deskundige worden aangepast. Werkzaamheden kunnen ook in de periode 15 maart tot 15 juli worden gepland als zich dan in het terrein geen broedende vogels bevinden. Aangetroffen broedende vogels, in gebruik zijnde nesten en eieren dienen altijd te worden gespaard, ook buiten het reguliere broedseizoen. Broedende vogels mogen evenmin worden verstoord. Het personeel dient te allen tijde te letten op alarmerende vogels en hun nesten.

	Wanneer nesten niet in gebruik zijn, zijn alleen de nesten beschermd van de in bijlage 4 genoemde soorten (de zogenaamde jaarrond beschermde nesten). Nesten van soorten uit categorie 5 (van bijlage 4) zijn ook beschermd wanneer in de omgeving nestgelegenheid voor deze soorten schaars is.
Juridisch beschermde zoogdieren	Werkzaamheden zijn in de nabijheid van een bewoonde bever-, dassen- of otterburcht of oeverhol tijdens de kraamtijd (kraamperiode bever: mei t/m augustus; das: december t/m juni; otter: april t/m december) alleen toegestaan als de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Werkzaamheden nabij deze burchten worden in beginsel gepland van september t/m november/december, in het bijzonder als er sprake is van burchten van zowel bevers, dassen als otters. Bij alle werkzaamheden wordt, vanwege het ernstig verstorende karakter, tijdens de kraamtijd een afstand van minimaal 50 meter tot de burcht aangehouden. Buiten de kraamtijd wordt een afstand van minimaal 20 meter tot de burcht aangehouden Alleen in zeer dringende omstandigheden is buiten de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Aanvullende maatregelen zijn niet nodig indien op voorhand duidelijk is dat een ecologisch effect op deze soort verwaarloosbaar is (bijvoorbeeld als overdag een toegangsweg opnieuw wordt bestraat, terwijl in de berm een boom is waarin zich een vleermuiskolonie bevindt; de boom blijft onaangeroerd).
Juridisch beschermde amfibieën	Plaatsen waar juridisch beschermde amfibieën voorkomen, worden gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. De markeringsplicht geldt niet voor het leefgebied van de rugstreeppad, omdat dit leefgebied niet doelmatig kan worden gemarkeerd. Op dergelijk plaatsen wordt met zorg voorkomen dat de bodem wordt beschadigd of platgereden. Op plaatsen waar juridisch beschermde amfibieën voorkomen, wordt de werkomgeving van die dag dagelijks gecontroleerd op aanwezige dieren. Deze worden verplaatst naar een veilig heenkomen zonder de dieren te beschadigen. Houtrillen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode (oktober t/m maart) ontzien in verband met overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel).
Juridisch beschermde reptielen	Op plaatsen waar slangen of hagedissen voorkomen, wordt in de periode dat de dieren actief zijn (globaal: 1 april t/m 15 september) de werkomgeving dagelijks gecontroleerd op aanwezige dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen. Bij onderhoud aan strandhoofden wordt, in leefgebied (inclusief de ei-afzetplaatsen) van de zandhagedis, rekening gehouden met de voortplantingsperiode (eind april – september). Broedhopen van de ringslang worden gemarkeerd en niet beschadigd. In het winterseizoen (1 oktober t/m medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten en bladhopen gespaard.

Juridisch beschermde insecten	Plaatsen waar juridisch beschermde insecten voorkomen, worden gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. Op dergelijk plaatsen wordt met zorg voorkomen dat de vegetatie wordt beschadigd. Grond en materialen worden elders opgeslagen. Er worden geen voertuigen geparkeerd. Oude houtstapels van eikenhout, waarin mogelijk larven van het vliegend hert voorkomen, worden gespaard.
Juridisch beschermde planten	Groeiplaatsen van juridisch beschermde planten worden gemarkeerd als schade door de werkzaamheden niet kan worden uitgesloten. Deze groeiplaatsen worden slechts indien noodzakelijk betreden. Op dergelijk plaatsen wordt met zorg voorkomen dat de vegetatie wordt beschadigd. Grond en materialen worden elders opgeslagen. Er worden geen voertuigen geparkeerd. In gebieden met beschermde (zoutgevoelige) planten wordt gladheidbestrijding uitgevoerd met niet-schadelijke middelen of door de strooier zo af te stellen dat er ter plaatse nauwelijks zout in de berm komt.

4.4.7 BEGRAZEN

Begrazen	
Handelingen die onder deze gedragscode vallen	• Inzetten van begrazing
Voorbereiding	Voorafgaand aan het inscharen wordt volgens richtlijnen van paragraaf 3.4 (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde soorten bevinden of kunnen worden verwacht. Dit onderzoek is niet nodig als het terrein ook in voorgaande jaren op vergelijkbare wijze werd begraasd.
Algemeen	In het begrazingsplan dient rekening te worden gehouden met het voorkomen van juridisch beschermde dier- en plantensoorten. Zo nodig worden deelgebieden uitgerasterd en/of wordt de begrazingsdruk (aantal dieren en periode van begrazing) en de keuze van diersoort hierop aangepast. In natuurgebieden wordt begrazing ingezet in overleg met de terreinbeherende organisatie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch werkprotocol. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen, bijvoorbeeld door vertrapping, wordt voorkomen. De rijsnelheid van machines wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen wegvluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden.
Vogels	Als tijdens het broedseizoen op de grond of in het riet broedende vogels aanwezig kunnen zijn, dan is begrazing toegestaan als de dieren al zijn ingeschaard voordat er broedende vogels zijn. Op plaatsen waar broeden van kwartelkoning wordt verwacht, wordt begrazing uitgesteld tot na 15 augustus.
Juridisch beschermde zoogdieren	Indien begrazing wordt ingezet in gebieden waar een bewoonde dassenburcht of beverburcht aanwezig is, worden passende maatregelen genomen, bijvoorbeeld het uitrasteren van een burcht, het verlagen van de begrenzingsintensiteit of de keuze voor een andere veesoort. Bij het uitrasteren wordt van burchtlocaties wordt gebruik gemaakt van door dassen en bevers te passeren rasters.
Juridisch beschermde amfibieën	In de nabijheid van poelen en andere voortplantingsplaatsen van bijvoorbeeld de kamsalamander of de knoflookpad wordt met zorg voorkomen dat de bodem door het vee wordt platgetreden. Zo nodig worden de voortplantingsplaatsen uitgerasterd. Ook wordt voorkomen dat mest de poel vervuilt.
Juridisch beschermde reptielen	Broedhopen van ringslang worden uitgerasterd en niet beschadigd. De veedichtheid wordt in overleg met een ecologisch deskundige afgestemd op de aanwezige reptielenpopulaties.

Juridisch beschermde insecten	Voor plaatsen waar juridisch beschermde insecten voorkomen worden in overleg met een ecologisch deskundige maatregelen genomen waarmee schade aan de dieren én hun leefgebieden zo veel mogelijk wordt voorkomen. Deze worden in het beheerplan of begrazingsplan of in een ecologisch werkprotocol vastgelegd.
Juridisch beschermde planten	Beschadiging van groeiplaatsen van beschermde plantensoorten wordt vermeden. Zo nodig worden de groeiplaatsen uitgerasterd.

4.4.8 HET VOORKOMEN VAN SCHADE DOOR MUSKUS- EN BEVERRATTEN

De gedragscode geldt niet als een vrijstelling voor het doden of verwonden van schadelijke dieren als muskus- en beverratten. Daarvoor dient een voor dit doel specifieke ontheffing te worden aangevraagd ten behoeve van de te gebruiken middelen. Dit laat onverlet dat deze vorm van schadebestrijding ook met een dergelijke ontheffing kan leiden tot een overtreding van de wetsartikelen 3.1, 3.5 of 3.10 waarop deze gedragscode zich richt. De onderstaande voorgeschreven werkwijze dient om overtredingen van deze wetsartikelen te vermijden

Het voorkomen van schade door muskus- en beverratten	
Handelingen die onder deze gedragscode vallen	▪ Het betreden van terreinen door bevoegde personen en hun metgezellen ter bestrijding van muskusratten en beverratten (te voet en/of met een quad of ander motorvoertuig) ▪ Het uitzetten, legen of controleren van vallen
Voorbereiding	Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens richtlijnen van paragraaf 3.4 (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde soorten bevinden of verwacht worden.
Algemeen	In het bestrijdingsplan dient rekening te worden gehouden met het voorkomen van juridisch beschermde dier- en plantensoorten van de categorieën 'Habitatrichtlijnsoorten' en 'Andere soorten' in het werkgebied. Zo nodig worden aanvullende gedragsregels opgesteld over het betreden van terreinen en het voorkomen van bijvangsten. Deze gedragsregels worden opgenomen in het ecologisch werkprotocol voor de muskus- en beverrattenbestrijding. Het ecologisch werkprotocol is daarna leidend. Onderstaande richtlijnen dienen, waar van toepassing, in het werkprotocol te zijn opgenomen. Er wordt, indien beschikbaar, natuurvriendelijk materieel ingezet en/ of sparende technieken toegepast. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen, bijvoorbeeld door insporing, wordt voorkomen. De rijsnelheid van voertuigen wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen wegvluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen.
Vogels	Werkzaamheden worden bij voorkeur buiten het broedseizoen van de vogels gepland. Als broedseizoen geldt globaal de periode van 15 maart tot 15 juli, maar in een vroeg of laat voor- of najaar kunnen deze grenzen in overleg met een ecologisch deskundige worden aangepast. Werkzaamheden kunnen ook in de periode 15 maart tot 15 juli worden gepland als zich dan in het terrein geen broedende vogels bevinden. Aangetroffen broedende vogels, in gebruik zijnde nesten en eieren dienen altijd te worden gespaard, ook buiten het reguliere

	broedseizoen. Broedende vogels mogen evenmin worden verstoord. Het personeel dient te allen tijde te letten op alarmerende vogels en hun nesten. Betreden van een terrein met broedende vogels in de periode van 15 maart tot 15 juli is toegestaan als de werkzaamheden binnen een uur kunnen worden uitgevoerd en mits het niet regent of sneeuwt en de temperatuur > 10 º Celsius is. Dit om het afkoelen van eieren en jonge vogels te voorkomen. Op plaatsen waar het broeden van kwartelkoning wordt verwacht, wordt de betreding uitgesteld tot na 15 augustus, tenzij dit vanuit de openbare veiligheid niet aanvaardbaar is.
Juridisch beschermde zoogdieren	Ten opzichte van bewoonde burchten van das, bever en otter wordt een afstand van minimaal 20 m aangehouden, zowel buiten als tijdens de kraamperiode (bevers: begin mei t/m eind augustus, dassen: december t/m eind juni). Klemmen binnen 100 m afstand van burchten zijn van een type die verwonding van dassen, bevers en otters voorkomt. Bij kooien wordt gebruik gemaakt van otterringen.
Juridisch beschermde amfibieën	Op plaatsen waar zich leefgebieden van juridisch beschermde soorten van de categorieën 'Habitatrichtlijnsoorten' en 'Andere soorten' bevinden, worden uitsluitend vangmethoden gebruikt die bijvangst van deze soorten voorkomen. Poelen waarvan bekend is dat zij vaste rust- of verblijfplaats zijn van kamsalamander of knoflookpad worden niet betreden.
Juridisch beschermde reptielen	Broedhopen van ringslang worden niet beschadigd.
Juridisch beschermde planten	Uitgangspunt is dat groeiplaatsen van juridisch beschermde plantensoorten bij voorkeur niet worden betreden of bereden, en waar nodig alleen te voet worden betreden. Hetzelfde geldt in Natura 2000-gebieden voor habitattypen die voor betreding kwetsbaar zijn.

BIJLAGE 1: BEGRIPPENLIJST

Algemene voorzorg	Zorgplicht. Algemene preventieve maatregelen die voortkomen uit verantwoord handelen ten aanzien van planten en dieren. Zie ook artikel 1.1 van de Wet natuurbescherming Bijlage 2 van dit document.
Andere soorten	De soorten die genoemd zijn in bijlage A van de Wet natuurbescherming. Deze soorten zijn op grond van nationale bepalingen in Nederland beschermd.
Ecologisch werkprotocol	Voor het uitvoerend personeel bedoelde instructie, gebaseerd op de maatregelen en de voorzorg die moeten worden genomen vanwege de juridisch beschermde soorten die in het werkgebied voorkomen. Een ecologisch protocol geeft bijvoorbeeld aan wáár het beschermde kruipend moerasscherm is aangetroffen, dat deze met een lint moeten worden gemarkeerd en dat het personeel moet worden geïnstrueerd dit terreindeel niet te betreden. De omvang is ongeveer 1 A4. Een ecologisch werkprotocol kan worden opgesteld per project of als een meer generieke paragraaf in een beheer- en onderhoudsplan.
Functioneel leefgebied	Het terrein waarvan een beschermde diersoort gebruik maakt bestaande uit onder meer nest- of broedplaatsen, foerageergebieden met voldoende voedsel, rust- en schuilplaatsen.
Gunstige staat van instandhouding	Om te bepalen of soorten in een 'gunstige staat van instandhouding' zijn, wordt beoordeeld op een aantal criteria: • dat de populatie een levensvatbare component van de habitat (leefgebied) is en blijft, • dat het natuurlijke verspreidingsgebied van de soort niet wezenlijk wordt verkleind • en dat er een voldoende groot habitat blijft bestaan waarin de populaties van de soort zich op de lange termijn in stand kunnen houden.
Habitatbenadering	Het intact laten van leefgebied van soorten, bijvoorbeeld door een deel van de vegetatie en/of een deel van de waterbodem te sparen. Door dit te doen kan op andere plekken intensiever worden beheerd, mede doordat de betrokken soorten het niet-gespaarde deel weer snel kunnen bevolken.
Habitatrichtlijnsoorten	Soorten die genoemd zijn in bijlage IV, onderdeel a, bij de Habitatrichtlijn, bijlage II bij het Verdrag van Bern of bijlage I bij het Verdrag van Bonn. Deze soorten zijn in de gehele Europese Unie beschermd.
Jaarrond beschermde nesten	Nesten van vogels, zoals genoemd in de circulaire 'Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten ontheffing Flora- en faunawet ruimtelijke ingreep' van de Dienst Regelingen van het Ministerie van EZ. Het betreft ongeveer 80 soorten. De nesten zijn het hele jaar door beschermd, echter niet in gelijke mate. Zie ook par. 4.2 en bijlage 4 van dit document.
Ecologisch deskundige	Een ecologisch onderlegd persoon die voor de situatie en soorten ten aanzien waarvan hij of zij gevraagd is te adviseren en/of

	te begeleiden, aantoonbare ervaring en kennis heeft op het gebied van de soortspecifieke ecologie. Zie ook par. 3.4. van deze gedragscode
Ontheffing	Een ontheffing in de zin van de artikel 3.3 (vogels), 3.8 (Habitatrichtlijnsoorten) of 3.10 ('Andere soorten') van de Wet natuurbescherming.
Vogelrichtlijnsoorten	Alle in Nederland van nature in het wild voorkomende vogelsoorten. Deze zijn beschermd op basis van de Europese Vogelrichtlijn.
Wezenlijke invloed	Een negatieve invloed op de populatie ter plaatse die substantieel en (meestal) blijvend is.

BIJLAGE 2: WETTELIJK KADER

De Wet natuurbescherming
Sinds 1 januari 2017 is de juridische bescherming van natuurwaarden geregeld in de Wet natuurbescherming. Deze wet kent aparte hoofdstukken over gebiedenbescherming, soortenbescherming en bescherming van hout en houtopstanden. Ten aanzien van de soortenbescherming gelden enkele verbodsbepalingen, die alleen met een verleende ontheffing mogen worden overtreden. Deze verboden handelingen worden verderop in deze bijlage besproken. Het bevoegd gezag voor deze ontheffingen is de provincie van het gebied waar de handeling (voor het grootste deel) wordt uitgevoerd. In sommige gevallen is het ministerie van Economische Zaken (EZ) bevoegd. Ontheffing kan in dat geval worden aangevraagd via de Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO).

Het wettelijk kader voor deze gedragscode is hoofdstuk 3 uit de Wet natuurbescherming: Soorten. Artikel 3.31 van deze wet biedt namelijk de mogelijkheid om een gedragscode op te stellen als alternatief voor de bovengenoemde ontheffingsplicht. De gedragscode is vormvrij, maar dient wel te zijn gebaseerd op een of meer in de wet genoemde belangen. De gedragscode dient tevens door de Minister van Economische Zaken te zijn goedgekeurd.

Algemene zorgplicht
In de Wet natuurbescherming is natuurvriendelijk werken, voor alle in het wild levende dieren en planten, het uitgangspunt. Dit betekent dat het kabinet het van belang acht om de eigen verantwoordelijkheid voor het behoud en de bescherming van de natuur tot uitdrukking te brengen. De wet spreekt hierbij van een ‘algemene zorgplicht’ (artikel 1.11). Het uitgangspunt van de zorgplicht is dat iedereen alle handelingen die nadelige gevolgen kunnen hebben voor alle in het wild levende planten en dieren, hun directe leefomgeving of een Natura 2000-gebied achterwege laat.

Dat brengt met zich dat een eenieder op de hoogte dient te zijn van de aanwezige natuurwaarden, de kwetsbaarheid ervan en de mogelijke gevolgen daarop van zijn handelen. Vanuit deze zorgplicht dient iedereen dus ‘voldoende zorg’ in acht te nemen voor alle in het wild voorkomende planten en dieren (en dus niet alleen de beschermde) en hun leefomgeving. *De algemene zorgplicht geldt in beginsel overal, dus ook op plaatsen waar het gebruik van de gedragscode niet nodig is omdat juridisch beschermde soorten ontbreken.*
Op plaatsen waar zich wel juridisch beschermde soorten bevinden, geldt het gebruik van de gedragscode als een invulling van de algemene zorgplicht.

De Memorie van Toelichting bij de wet geeft aan dat de handeling alleen kan worden uitgevoerd als het niet-uitvoeren van werkzaamheden redelijkerwijs niet kan worden gevergd. Dan zullen wel alle redelijke, noodzakelijke maatregelen genomen moeten zijn om mogelijk nadelige gevolgen te voorkomen. Daarnaast zal de initiatiefnemer bij de uitvoering van de werkzaamheden steeds alert moeten zijn dat negatieve gevolgen niet optreden.

Als nadelige gevolgen toch niet zijn te voorkomen, moet hij of zij volgens artikel 1.11 maatregelen treffen om deze gevolgen zoveel mogelijk te beperken of, als schade toch

is opgetreden, deze ongedaan te maken. De wetgever schrijft hier overigens geen specifieke maatregelen voor en laat een grote verantwoordelijkheid bij de initiatiefnemer van een project.

Verbodsbepalingen
Naast de algemene zorgplicht die voor alle in het wild levende planten en dieren geldt, zijn voor beschermde soorten specifieke verbodsbepalingen van toepassing. Deze verbodsbepalingen, die handelingen die het voortbestaan van beschermde planten en diersoorten in gevaar kunnen brengen verbieden, is een belangrijk onderdeel van de Wet natuurbescherming. Deze verboden zorgen ervoor dat in het wild levende beschermde soorten zoveel mogelijk met rust worden gelaten. De Wet natuurbescherming kent ten aanzien van de directe bescherming van individuen en populaties drie verschillende beschermingsregimes, die hieronder worden toegelicht[9].

VOGELRICHTLIJNSOORTEN
Alle van nature in Nederland in het wild levende vogels

- Het is verboden opzettelijk vogels te doden of te vangen (artikel 3.1 lid 1).
- Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen (artikel 3.1 lid 2).
- Het is verboden eieren van vogels te rapen en deze onder zich te hebben (artikel 3.1 lid 3).
- Het is verboden vogels opzettelijk te storen (artikel 3.1 lid 4).
- Het verbod om te verstoren is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort (artikel 3.1 lid 5).

HABITATRICHTLIJNSOORTEN
In het wild levende dieren van soorten, genoemd in bijlage IV, onderdeel a, bij de Habitatrichtlijn, bijlage II bij het Verdrag van Bern of bijlage I bij het Verdrag van Bonn.

- Het is verboden de dieren in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen (artikel 3.5 lid1).
- Het is verboden dieren opzettelijk te verstoren (artikel 3.5 lid 2).
- Het is verboden eieren opzettelijk te vernielen of te rapen (artikel 3.5 lid 3).
- Het is verboden voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren te beschadigen of te vernielen (artikel 3.5 lid 4).
- Het is verboden planten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen (artikel 3.5 lid 5).

ANDERE SOORTEN
Dit betreft de in bijlage A van de Wet natuurbescherming genoemde, nationaal beschermde, soorten.

- Het is verboden dieren opzettelijk te doden of te vangen (artikel 3.10 lid 1a).
- Het is verboden vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen opzettelijk te beschadigen of te vernielen (artikel 3.10 lid 1b).

[9] Andere verboden, zoals handelen, verkopen, onder zich hebben, etc., zijn hier niet opgenomen, omdat de gedragscode daarvoor niet bedoeld is.

- Het is verboden planten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen (artikel 3.1 lid 1c).
- Deze verboden zijn niet van toepassing op de bosmuis, de huisspitsmuis en de veldmuis voor zover deze dieren zich in of op gebouwen of daarbij behorende erven of roerende zaken bevinden (artikel 3.10 lid 3).

Voor een aantal van de 'andere soorten' geldt op basis van verordeningen vrijstelling van de bovenstaande verbodsbepalingen.

De complete lijst met beschermde soorten[10] is opgenomen in bijlage 3 van deze gedragscode.

Ontheffing
Overtreding van de verbodsbepalingen is alleen mogelijk met ontheffing. Deze wordt onder bepaalde voorwaarden door het bevoegd gezag afgegeven. Deze voorwaarden staan hieronder genoemd.

VOGELRICHTLIJNSOORTEN
Ontheffing is mogelijk indien:
- Er geen andere bevredigende oplossing bestaat (artikel 3.3 lid 4a), en
- Zij nodig is (artikel 3.3 lid 4b):
    - In het belang van de volksgezondheid of openbare veiligheid, of
    - In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer, of.
    - Ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren, of
    - Ter bescherming van flora of fauna, of.
    - Voor onderzoek of onderwijs, het uitzetten of herinvoeren van soorten, of voor de daarmee samenhang en de teelt, of.
    - Om het vangen, het onder zich hebben of elke andere wijze van verstandig gebruik van bepaalde vogels in kleine hoeveelheden selectief en onder strikt gecontroleerde omstandigheden toe te staan, en.
- De maatregelen niet leiden tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort leiden (artikel 3.3 lid 4c).

HABITATRICHTLIJNSOORTEN
Ontheffing is mogelijk indien:
- Er geen andere bevredigende oplossing bestaat (artikel 3.8 lid 5a), en.
- Zij nodig is (artikel 3.8 lid 5b):
    - In het belang van de bescherming van de wilde flora of fauna of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats, of.
    - Ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom, of.
    - In het belang van de volksgezondheid, de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten, of.

[10] In afwijking van de officiële lijst in de Wet natuurbescherming zijn soorten die specifiek gebonden zijn aan het mariene milieu van de Noordzee niet in bijlage 3 opgenomen.

    - Voor onderzoek of onderwijs, repopulatie of herintroductie van deze soorten, of voor de daarmee benodigde kweek, met inbegrip van de kunstmatige vermeerdering van planten om het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt, bij de ontheffing of vrijstelling vastgesteld aantal van bepaalde dieren of planten van de aangewezen soort te vangen, te plukken of onder zich te hebben, en
- De maatregelen niet leiden tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (artikel 3.8 lid 5c).

ANDERE SOORTEN
Ontheffing is mogelijk indien:
- Er geen andere bevredigende oplossing bestaat (artikel 3.10 lid 2), en.
- Zij nodig is (artikel 3.10 lid 2):
    - In het belang van de bescherming van de wilde fora of fauna of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats, of.
    - Ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom, of.
    - In het belang van de volksgezondheid, de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten, of
    - Voor onderzoek of onderwijs, repopulatie of herintroductie van deze soorten, of voor de daarmee benodigde kweek, met inbegrip van de kunstmatige vermeerdering van planten om het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt, bij de ontheffing of vrijstelling vastgesteld aantal van bepaalde dieren of planten van de aangewezen soort te vangen, te plukken of onder zich te hebben, of.
    - Handelingen in het kader van de ruimtelijke inrichting of ontwikkeling van gebieden, daaronder begrepen het daarop volgende gebruik van het ingerichte of ontwikkelde gebied, of.
    - Ter voorkoming van schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen, of.
    - Ter beperking van de omvang van de populatie van dieren, in verband met door deze dieren ter plaatse en in het omringende gebied veelvuldig veroorzaakte schade of in verband met de maximale draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden.
    - Ter voorkoming of bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren, of.
    - In het kader van bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of bosbouw, of.
    - In het kader van bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, wateren, waterkeringen, waterstaatswerken, oevers, vliegvelden, wegen, spoorwegen of bermen, of in het kader van natuurbeheer, of.
    - In het kader van bestendig beheer of onderhoud van de landschappelijke kwaliteiten van een bepaald gebied, of.
    - In het algemeen belang, en.

- De maatregelen niet leiden tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (artikel 3.10 lid 2).

In een aantal gevallen is een ontheffing echter niet nodig, namelijk indien de handelingen worden uitgevoerd:

- ter uitvoering van een instandhoudingsmaatregel of een passende maatregel als bedoeld in artikel 2.2 van de Wet (ten gunste van een instandhoudingsdoel in een natura 2000-gebied),
- die zijn beschreven in en worden verricht overeenkomstig een Natura 2000-beheerplan.

Echter, ook in deze gevallen dient aan een aantal voorwaarden te worden voldaan.

Vrijstelling
De provincies hebben in haar verordeningen uit de lijst van 'andere soorten' diersoorten aangewezen waarvoor een vrijstelling geldt en dus geen ontheffing van verbodsbepalingen voor hoeft te worden aangevraagd. Deze lijst met vrijgestelde soorten is per provincie anders. De zorgplicht is wel van toepassing.
Voor de gedragscode van de Unie van Waterschappen zal gebruik gemaakt worden van de vrijgestelde soorten uit paragraaf 4.3.

Gedragscode
Ook wanneer er gewerkt kan worden volgens een goedgekeurde gedragscode (art. 3.31), en de werkzaamheden in het kader van een van de genoemde wettelijke belangen plaatsvinden, is geen ontheffing nodig en geldt een vrijstelling. In een gedragscode wordt een wijze van uitvoering van handelingen beschreven, waarmee naar het oordeel van de Minister van Economische Zaken afdoende is gewaarborgd dat ten aanzien van de beschermde soorten zorgvuldig wordt gehandeld. Dat houdt in dat een gedragscode alleen door de Minister wordt goedgekeurd indien er slechts handelingen worden verricht waarvan geen wezenlijke invloed uitgaat op de beschermde soorten. Een door de Minister goedgekeurde gedragscode levert vrijstelling op van de verboden. Indien handelingen worden verricht die wel invloed hebben, wordt voorafgaand en tijdens de handelingen in redelijkheid alles verricht of gelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat de verbodsbepalingen overtreden worden.

Jaarrond beschermde vogelnesten
Sommige vogelsoorten maken gebruik van nesten die ook al eerder werden gebruikt. Deze herhaald gebruikte nesten gelden volgens de Wet natuurbescherming als 'vaste rust- en verblijfplaats' en zijn om die reden beschermd. Bijlage 4 geeft een overzicht van de vogelsoorten waar dit voor geldt. Paragraaf 4.2 gaat nader in op de praktische consequenties van deze bescherming.

BIJLAGE 3: LIJST MET BESCHERMDE SOORTEN

In het kader van de Wet natuurbescherming zijn de volgende soorten beschermd:

Vogelrichtlijnsoorten

Voor alle inheemse vogelsoorten geldt dat in het kader van deze gedragscode de standaardwerkwijzen van paragraaf 4.4 dienen te worden gevolgd.

Vogels
Alle in Nederland van nature voorkomende vogelsoorten

Habitatrichtlijnsoorten

Voor deze soorten geldt dat in het kader van deze gedragscode de standaardwerkwijzen van hoofdstuk 4 dienen te worden gevolgd.

Zoogdieren	Verdrag
Vleermuizen	
Bechsteins vleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Bosvleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Brandts vleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Franjestaart	Habitatrichtlijn bijlage IV
Gewone baardvleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Gewone dwergvleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Gewone grootoorvleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Grijze grootoorvleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Grote hoefijzerneus	Habitatrichtlijn bijlage IV
Grote rosse vleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Ingekorven vleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Kleine dwergvleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Kleine hoefijzerneus	Habitatrichtlijn bijlage IV
Laatvlieger	Habitatrichtlijn bijlage IV
Meervleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Mopsvleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Noordse vleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Rosse vleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Ruige dwergvleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Tweekleurige vleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Vale vleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Watervleermuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Overige zoogdieren	
Bever	Habitatrichtlijn bijlage IV
Hamster	Habitatrichtlijn bijlage IV/ Bern bijlage II
Hazelmuis	Habitatrichtlijn bijlage IV/ Bijlage I AMvB
Lynx	Habitatrichtlijn bijlage IV
Noordse woelmuis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Otter	Habitatrichtlijn bijlage IV
Wilde kat	Habitatrichtlijn bijlage IV
Wolf	Habitatrichtlijn bijlage IV

Vissen	Verdrag
Houting	Habitatrichtlijn bijlage IV
Steur	Habitatrichtlijn bijlage IV

Mossen	Verdrag
Geel schorpioenmos	Bern bijlage I

Tonghaarmuts	Bern bijlage I

Reptielen en amfibieën	Verdrag
Amfibieën	
Boomkikker	Habitatrichtlijn bijlage IV
Geelbuikvuurpad	Habitatrichtlijn bijlage IV
Heikikker	Habitatrichtlijn bijlage IV
Kamsalamander	Habitatrichtlijn bijlage IV
Knoflookpad	Habitatrichtlijn bijlage IV
Poelkikker	Habitatrichtlijn bijlage IV
Rugstreeppad	Habitatrichtlijn bijlage IV
Vroedmeesterpad	Habitatrichtlijn bijlage IV
Reptielen	
Gladde slang	Habitatrichtlijn bijlage IV
Muurhagedis	Habitatrichtlijn bijlage IV
Zandhagedis	Habitatrichtlijn bijlage IV

Planten	Verdrag
Drijvende waterweegbree	Habitatrichtlijn bijlage IV / Bern bijlage I
Groenknolorchis	Habitatrichtlijn bijlage IV/ Bern bijlage I
Kleine vlotvaren	Bern bijlage I
Kruipend moerasscherm	Habitatrichtlijn bijlage IV / Bern bijlage I
Liggende raket	Bern bijlage I
Zomerschroeforchis	Habitatrichtlijn bijlage IV Bern bijlage I

Weekdieren	Verdrag
Bataafse stroommossel	Habitatrichtlijn bijlage IV
Platte schijfhoren	Habitatrichtlijn bijlage IV

Insecten	Verdrag
Brede geelrandwaterroofkever	Habitatrichtlijn bijlage IV
Bronslibel	Habitatrichtlijn bijlage IV
Donker pimpernelblauwtje	Bern bijlage II
Gaffellibel	Habitatrichtlijn bijlage IV
Gestreepte waterroofkever	Habitatrichtlijn bijlage IV
Gevlekte witsnuitlibel	Habitatrichtlijn bijlage IV
Groene glazenmaker	Habitatrichtlijn bijlage IV
Heldenbok	Habitatrichtlijn bijlage IV
Juchtleerkever	Habitatrichtlijn bijlage IV
Mercuurwaterjuffer	Bern bijlage II
Moerasparelmoervlinder	Bern bijlage II
Noordse winterjuffer	Habitatrichtlijn bijlage IV
Oostelijke witsnuitlibel	Habitatrichtlijn bijlage IV
Pimpernelblauwtje	Bern bijlage II
Rivierrombout	Bern bijlage II
Sierlijke witsnuitlibel	Habitatrichtlijn bijlage IV
Teunisbloempijlstaart	Habitatrichtlijn bijlage IV
Vermiljoenkever	Habitatrichtlijn bijlage IV
Grote vuurvlinder	Bern bijlage II

Andere soorten

Voor de meeste van deze soorten geldt dat in het kader van deze gedragscode de standaardwerkwijzen van hoofdstuk 4 dienen te worden gevolgd. Voor een aantal soorten geldt dat deze in één of meer provincies zijn vrijgesteld van de bepalingen uit de Wet natuurbescherming.

Paragraaf 4.3 bevat een lijst van algemeen voorkomende 'Andere soorten', waarvoor ten aanzien van de periode en de werkwijze geen andere voorwaarden gelden dan de maatregelen in het kader van de zorgplicht.

Zoogdieren
Aardmuis
Boommarter
Bosmuis
Bunzing
Damhert
Das
Dwergmuis
Dwergspitsmuis
Edelhert
Eekhoorn
Egel
Eikelmuis
Gewone bosspitsmuis
Grote bosmuis
Haas
Hermelijn
Huisspitsmuis
Konijn
Molmuis
Ondergrondse woelmuis
Ree
Rosse woelmuis
Steenmarter
Tweekleurige bosspitsmuis
Veldmuis
Vos
Waterspitsmuis
Wezel
Wild zwijn
Woelrat

Vissen
Beekdonderpad
Beekprik
Elrits
Gestippelde alver
Grote modderkruiper
Kwabaal

Amfibieën en reptielen
Amfibieën
Alpenwatersalamander
Bruine kikker
Gewone pad
Kleine watersalamander
Meerkikker
Middelste groene kikker
Vinpootsalamander
Vuursalamander
Reptielen
Adder
Hazelworm
Levendbarende hagedis
Ringslang

Ongewervelden
(Europese) Rivierkreeft
Aardbeivlinder
Beekrombout
Bosbeekjuffer
Bosparelmoervlinder
Bruin dikkopje
Bruine eikenpage
Donkere waterjuffer
Duinparelmoervlinder
Gentiaanblauwtje
Gevlekte glanslibel
Gewone bronlibel
Grote parelmoervlinder
Grote vos
Grote weerschijnvlinder
Hoogveenglanslibel
Iepenpage
Kempense heidelibel
Kleine heivlinder
Kleine ijsvogelvlinder
Kommavlinder
Sleedoornpage
Speerwaterjuffer
Spiegeldikkopje
Veenbesblauwtje
Veenbesparelmoervlinder
Veenhooibeestje
Veldparelmoervlinder
Vliegend hert
Zilveren maan

Planten
Akkerboterbloem
Akkerdoornzaad
Akkerogentroost
Beklierde ogentroost
Berggamander
Bergnachtorchis
Blaasvaren
Blauw guichelheil
Bokkenorchis
Bosboterbloem
Bosdravik
Brave hendrik
Brede wolfsmelk
Breed wollegras
Bruinrode wespenorchis
Dennenorchis
Dreps
Echte gamander
Franjegentiaan
Geelgroene wespenorchis
Geplooide vrouwenmantel
Getande veldsla
Gevlekt zonneroosje
Glad biggenkruid
Gladde zegge
Groene nachtorchis
Groensteel
Groot spiegelklokje
Grote bosaardbei
Grote leeuwenklauw
Honingorchis
Kalkboterbloem
Kalketrip
Karthuizer anjer
Karweiselie
Kleine ereprijs
Kleine schorseneer
Kleine wolfsmelk
Kluwenklokje
Knollathyrus
Knolspirea
Korensla
Kranskarwei
Kruiptijm
Lange zonnedauw
Liggende ereprijs
Moerasgamander
Moerasgamander
Muurbloem
Naakte lathyrus
Naaldenkervel

Planten vervolg
Pijlscheefkelk
Roggelelie
Rood peperboompje
Rozenkransje
Ruw parelzaad
Scherpkruid
Schubvaren
Schubzegge
Smalle raai
Spits havikskruid
Steenbraam
Stijve wolfsmelk
Stofzaad
Tengere distel
Tengere veldmuur
Torosgamander
Veenbloembies
Vliegenorchis
Vroege ereprijs
Wilde averuit
Wilde ridderspoor
Wilde weit
Wolfskers
Zandwolfsmelk
Zinkviooltje
Zweedse kornoelje

BIJLAGE 4: JAARROND BESCHERMDE VOGELNESTEN

Op de volgende categorieën nesten zijn de verbodsbepalingen van artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming ook buiten het broedseizoen van toepassing:

1. nesten die, behalve gedurende het broedseizoen als nest, buiten het broedseizoen in gebruik zijn als vaste rust- en verblijfplaats (voorbeeld: de steenuil);
2. nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (voorbeelden: roek, gierzwaluw en huismus);
3. nesten van vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk seizoen op dezelfde plaats broeden en daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (voorbeelden: ooievaar, kerkuil en slechtvalk);
4. nesten van vogels die jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn (zelf) een nest te bouwen (voorbeelden: boomvalk, buizerd en ransuil).

Nesten van vogels die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om zich elders te vestigen als de broedplaats verloren is gegaan (voorbeelden: oeverzwaluw, kokmeeuw) zijn buiten het broedseizoen niet beschermd. In de lijst hieronder is deze groep aangeduid als ‘categorie 5’.

De bescherming betreft niet alleen de nestplaatsen zelf, maar ook de functionaliteit ervan. Leefgebied en foerageergebied dat noodzakelijk is voor de functionaliteit van de nestplaats is daardoor ook beschermd. De bescherming geldt niet als kan worden aangetoond dat het nest al gedurende een aantal jaren niet meer in gebruik is.

De hiernavolgende lijst is bedoeld als een indicatieve lijst. Deze kan worden gebruikt als hulpmiddel bij het bepalen of een ontheffing nodig is of dat maatregelen genomen kunnen worden om de functionaliteit van de voortplantings- en vaste rust- en verblijfplaatsen van vogels te behouden. De functionaliteit kan bijvoorbeeld worden gewaarborgd door het nemen van mitigerende maatregelen. Als een jaarrond beschermd nest is aangetroffen en deze door een ingreep zal verdwijnen is minimaal een omgevingscheck nodig. Deze houdt in dat door een ecologisch deskundige moet worden vastgesteld of er voldoende gelegenheid voor de betreffende soort is om zelfstandig in de omgeving een vervangend nest te vinden of te bouwen. Indien dit niet voorhanden is, dan dient, voor zover mogelijk, alternatieve nestgelegenheid te worden aangeboden. Indien dat niet mogelijk is, dient ontheffing te worden aangevraagd. Het is de verantwoordelijkheid van de gebruiker van de gedragscode om gemotiveerd en gedocumenteerd te bepalen onder welke categorieën een voorkomende vogelsoort valt. De soorten die over voldoende flexibiliteit beschikken om zich elders te vestigen, vallen in onderstaande lijst onder categorie 5.

Soort	Categorie	Vereiste bescherming nestplaatsen
Steenuil	1	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Huismus	2	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Roek	2	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Gierzwaluw	2	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Grote gele kwikstaart	3	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Kerkuil	3	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Oehoe	3	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Ooievaar	3	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Slechtvalk	3	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Buizerd	4	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Havik	4	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Ransuil	4	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Sperwer	4	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Wespendief	4	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Zwarte wouw	4	Jaarrond beschermd, mitigatie verplicht; als vervangende nestplaatsen nodig zijn, wordt ontheffing aangevraagd.
Blauwe reiger	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Boerenzwaluw	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Bonte vliegenvanger	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Boomklever	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Boomkruiper	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Bosuil	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Brilduiker	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Draaihals	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Eidereend	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Ekster	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Gekraagde roodstaart	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Glanskop	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Grauwe vliegenvanger	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Groene specht	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Grote bonte specht	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Hop	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Huiszwaluw	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
IJsvogel	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht

Kleine bonte specht	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Kleine vliegenvanger	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Koolmees	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Kortsnavelboomkruiper	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Oeverzwaluw	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Pimpelmees	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Raaf	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Ruigpootuil	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Spreeuw	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Tapuit	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Torenvalk	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Zeearend	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Zwarte kraai	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Zwarte mees	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Zwarte roodstaart	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Zwarte specht	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht

BIJLAGE 5: GOEDKEURINGSBESLUIT

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

> Retouradres Postbus 93144 2509 AC Den Haag

Unie van Waterschappen
Koningskade 40
2596 AA Den Haag

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
Postbus 19530
2500 CM Den Haag
www.rvo.nl
T: 088-0424242
wnb@rvo.nl

Onze referentie
RVO/2019/1

Datum 22 JAN. 2019
Betreft Goedkeuringsbesluit Gedragscode Wet natuurbescherming, Bestendig beheer en onderhoud Unie van Waterschappen

Geachte meneer Oosters,

Hierbij ontvangt u het goedkeuringsbesluit (hierna: besluit) voor de door u opgestelde gedragscode. Dit besluit moet als bijlage aan de gedragscode worden toegevoegd.

procesverloop
Op 26 juli 2017 heeft u mij de '*gedragscode Wet natuurbescherming voor waterschappen, onderdeel soortbescherming*' (hierna gedragscode) ter goedkeuring aangeboden in het kader van de Wet natuurbescherming (hierna de wet) met het verzoek deze goed te keuren. Op 19 juli 2018 ontving ik van u een gewijzigde aanvraag tot goedkeuring en een gewijzigde gedragscode. De gedragscode is beperkt tot werkzaamheden in het kader van bestendig beheer en onderhoud. Voor ruimtelijke ingrepen wordt een aparte gedragscode opgesteld.

Voor de goedkeuring is de Uniforme Openbare Voorbereidingsprocedure van de Algemene wet bestuursrecht gevolgd. De gedragscode heeft samen met het ontwerpbesluit vanaf 12 november gedurende zes weken ter inzage gelegen. Op het ontwerpbesluit en de gedragscode zijn geen zienswijzen ingediend.

Wettelijk kader
Vrijstelling op basis van een gedragscode
Op grond van artikel 3.31 van de wet kan onder andere vrijstelling worden verleend van de hierin genoemde bepalingen, bij handelingen die zijn beschreven en aantoonbaar worden uitgevoerd conform een door de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit goedgekeurde gedragscode en die plaatsvinden in het kader van:

a. een bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, watergangen, waterkeringen, waterstaatswerken, oevers, vliegvelden, wegen, spoorwegen of bermen, of in het kader van natuurbeheer;
b. een bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of de bosbouw;
c. een bestendig gebruik; of
d. een ruimtelijke ontwikkeling of inrichting.

Goedkeuring gedragscode

Een gedragscode wordt conform artikel 3.31, tweede lid, van de wet uitsluitend goedgekeurd als hierin een wijze van uitvoering van werkzaamheden is beschreven, waarmee afdoende gewaarborgd is dat ten aanzien van beschermde soorten:

a. voldaan wordt aan de genoemde afwijkingsgronden, zoals genoemd in de artikelen 3.3, vierde lid, 3.8, vijfde lid en 3.10, tweede lid, onder a, e, f of g, van de wet;
b. geen benutting of economisch gewin plaatsvindt;
c. zorgvuldig wordt gehandeld.

Zorgvuldig handelen houdt in dat van de beschreven werkzaamheden geen wezenlijke invloed uitgaat op beschermde soorten en voorafgaand en tijdens de werkzaamheden in redelijkheid alles wordt verricht of gelaten om schade aan beschermde planten en/of diersoorten te voorkomen, of zo veel mogelijk te beperken.

Afstemming met provincies

Overeenkomstig artikel 3.31, vierde lid, van de wet heb ik mijn voornemen tot het goedkeuren van de *'gedragscode Unie van Waterschappen'*, afgestemd met Gedeputeerde Staten van de provincies. Daarbij is onder meer aandacht besteed aan:

- het wettelijk kader inzake de mogelijkheid van vrijstelling op basis van een gedragscode, meer in het bijzonder de belangen waarnaar verwezen wordt in artikel 3.31, tweede lid, onder a, van de wet;
- de verenigbaarheid van de hiervoor genoemde belangen met het belang van de Unie van Waterschappen;
- de handhaafbaarheid van de gedragscode;
- de aansluiting van de gedragscode bij het provinciaal beleid; en
- monitoring en evaluatie van de gedragscode.

Bij de afstemming hebben provincies opgemerkt dat zij het van belang achten dat wanneer gekozen wordt voor het toepassen van een habitatbenadering waarin een maximum percentage habitat verwijderd mag worden, voorafgaand een ecologische beoordeling wordt uitgevoerd. Naar mijn idee wordt hieraan voldoende invulling gegeven doordat inbreng van een ecologisch deskundige altijd vereist is bij het opstellen van een ecologisch werkprotocol voorafgaand aan de werkzaamheden.

Genoemde afstemming heeft uit oogpunt van efficiëntie plaatsgevonden voorafgaand aan het indienen van de gedragscode voor goedkeuring, opdat gewenste aanpassing van de gedragscode onverwijld in gang kon worden gezet. Met de hiervoor benoemde punten is naar tevredenheid van de Gedeputeerde Staten van de provincies rekening gehouden in de gedragscode.

Overwegingen

Reikwijdte van de gedragscode

Soorten

Alle soorten, genoemd in de artikelen 3.1, 3.5, eerste en vijfde lid, en 3.10, eerste lid, van de wet, vallen onder de reikwijdte van de gedragscode. In bijlage 3 bij de gedragscode is een overzicht van de beschermde soorten opgenomen. De soorten, genoemd in artikel 3.10, eerste lid, van de wet, worden meegenomen in deze gedragscode, voor zover ten aanzien van deze soorten geen vrijstelling is verleend van de verboden, bedoeld in artikel 3.10, eerste lid , onderdelen a, b en c, van de wet, door de betreffende bevoegde gezagen.

Ik constateer dat de in paragraaf 4.3 van de gedragscode opgenomen passage over algemeen voorkomende beschermde soorten een overbodige passage is en niets toevoegt ten opzichte van artikel 3.31 van de Regeling natuurbescherming. De in artikel 3.31 van de Regeling natuurbescherming opgenomen vrijstelling van de soortenbeschermingsverboden voor werkzaamheden in het kader van bestendig beheer en onderhoud, bestendig gebruik en werkzaamheden ter uitvoering van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting ten aanzien van een aantal algemeen voorkomende beschermde soorten, die in bijlage 11 bij de Regeling natuurbescherming zijn aangewezen, blijft onverkort van kracht.

Werkzaamheden

In § 2.5 van de gedragscode worden de werkzaamheden genoemd die onder 'bestendig beheer en onderhoud' verstaan worden en die onder de vrijstelling van deze gedragscode vallen. Het gaat hierbij om beheer en onderhoud dat door of in opdracht van de waterschappen wordt uitgevoerd.
Mits het hierbij gaat om werkzaamheden die steeds gericht zijn op behoud van de bestaande situatie, vallen deze werkzaamheden naar mijn oordeel onder bestendig beheer of onderhoud aan infrastructuur zoals genoemd in artikel 3.31, eerste lid, onder a, van de wet.

Beoordeling belangen

De werkzaamheden die in de gedragscode in de voorgeschreven werkwijze en gedragsregels worden benoemd, behoren tot of worden uitgevoerd ten behoeve van de wettelijk opgedragen taken van de waterschappen. Deze werkzaamheden worden uitgevoerd in het belang van de openbare veiligheid en volksgezondheid of in het belang van flora en fauna.

Volksgezondheid en openbare veiligheid

De in deze gedragscode opgenomen werkzaamheden zijn gericht op het voorkomen en/of beperken van overstromingen, wateroverlast en/of waterschaarste. Daarnaast zijn de waterschapstaken gericht op de bescherming en verbetering van de waterkwaliteit. Er wordt voorkomen dat water vervuilt met rioolwater, waardoor ziektekiemen worden verspreid. De waterschappen die een wegenbeheertaak hebben, dragen er zorg voor dat wegen in een goede en veilige staat verkeren.

Het beheer van de regionale watersystemen, dat het land en de inwoners tegen overstromingen beschermt en de gevaren van verontreinigd water voorkomt, is in Nederland grotendeels toebedeeld aan de waterschappen.

De waterschappen zijn dagelijks bezig om overstromings- en droogterisico's te beheersen. Zij zorgen met betrokken en deskundige mensen lokaal en regionaal voor veilige dijken, voor voldoende en voor schoon (oppervlakte)water. De bescherming van ons land tegen overstromingen is letterlijk en figuurlijk van levensbelang. Daarom zorgen de waterschappen er voor, door het aanleggen en onderhouden van de primaire en regionale waterkeringen, waaronder ook de duinen, dat zee-, rivier- en IJsselmeerwater het land niet kan inunderen. Daarbij houden zij rekening met ontwikkelingen die in de toekomst de veiligheid kunnen bedreigen,
zoals klimaatverandering, bodemdaling en stijging van de zeespiegel. De waterschappen geven hiermee vorm aan de hiervoor wettelijk vastgelegde veiligheidsnormen.

Bescherming flora en fauna
De waterschappen zorgen er voor dat het oppervlaktewater voldoet aan de kwaliteitseisen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) en dat de natuur een kans krijgt om zich te ontwikkelen. Dit waterkwaliteitsbeheer richt zich op het bereiken van vastgestelde waterkwaliteitsdoelstellingen.
Een belangrijk instrument om die doelstellingen te realiseren vormt de exploitatie van zuiveringstechnische werken waarmee het afvalwater wordt gezuiverd. Ook worden voor dit doel werkzaamheden uitgevoerd in het kader van onderhoud van natuurvriendelijke oevers.

De voorgeschreven werkwijze en gedragsregels in de gedragscode zijn bedoeld om de reguliere werkzaamheden van de waterschappen in overeenstemming te brengen met eisen uit de Wet natuurbescherming. Zij maken de werkwijze soort-, tijd- en locatiespecifiek. Omdat de werkwijze en gedragsregels verplicht worden gesteld voor alle werknemers van waterschappen en degenen die in hun opdracht werken, zal er meer aandacht bij de uitvoerenden zijn voor de beschermde natuurwaarden in het werkgebied van de waterschappen.

Doordat het bij beheer en onderhoud om steeds terugkerende werkzaamheden gaat, zullen de maatregelen bovendien bijdragen aan min of meer constante standplaatsfactoren. Deze zullen er, mede door de gedragscode, toe leiden dat de aangetroffen beschermde soorten ter plekke kunnen voortleven. Bij een correcte naleving van de gedragscode is gewaarborgd dat de betreffende activiteiten geen wezenlijk negatieve invloed kunnen uitoefenen op de juridisch beschermde soorten. De gedragscode verplicht ook tot gedegen onderzoek vooraf, waardoor bijzondere waarden tijdig in beeld zijn en beter kunnen worden beschermd. De gedragsregels verplichten voorts tot het informeren van de uitvoerenden, waardoor met meer zorg voor de natuur zal worden gewerkt. Daarmee dient de gedragscode de bescherming van de flora en fauna.

Naar mijn oordeel passen de genoemde werkzaamheden binnen de voorwaarden en belangen genoemd in de artikelen 3.3, vierde lid, 3.8, vijfde lid en 3.10, tweede lid, onder a, e, f of g, van de wet. Voor de activiteiten zoals beschreven in de gedragscode voor de uitvoering van werkzaamheden voor bestendig beheer of onderhoud van infrastructuur kan dan ook vrijstelling van de verboden genoemd in de betreffende artikelen van de Wet natuurbescherming worden verleend bij het toepassen van deze gedragscode.

Verantwoordelijkheid
De gedragscode wordt primair gebruikt door de waterschappen en partijen die in opdracht van de waterschappen handelen, maar kan ook worden gebruikt door derden zoals bijvoorbeeld pachters. Het gebruik door derden in de gedragscode wordt beschreven in hoofdstuk 2, § 2.4. De verantwoordelijkheden worden geregeld in hoofdstuk 3, § 3.3.

Calamiteiten
In § 2.7 van de gedragscode wordt aangegeven hoe gehandeld moet worden bij het optreden van calamiteiten.

Documentatie van de toepassing van de gedragscode
De toepassing van de gedragscode moet goed gedocumenteerd worden. In de gedragscode is voorzien in de wijze waarop dit moet gebeuren (zie § 3.6). De documenten moeten tot twee jaar na afloop van een activiteit worden gearchiveerd.

Inventarisatie
Wijze van inventariseren en deskundigheid
§ 3.4, van de gedragscode wordt gewijd aan het inventariseren van natuurwaarden. In deze paragraaf wordt tevens beschreven wat wordt verstaan onder een ecologisch deskundige.

Lijst met beschermde soorten
De gedragscode bevat een lijst met soorten waar een inventarisatie zich op moet richten. Deze lijst is opgenomen in bijlage 3 (lijst beschermde soorten) en in bijlage 4 (jaarrond beschermde vogelnesten).

Met betrekking tot vogelsoorten zijn alleen die soorten opgenomen waarvan de nesten ook buiten het broedseizoen beschermd zijn Ik wijs u er op dat de verbodsbepalingen gelden voor álle broedende vogels.

Duur geldigheid gegevens
Inventarisaties zijn 3 jaar geldig voor jaarrond beschermde vogelnesten en soorten van Bijlage IV van de Habitatrichtlijn evenals soorten van bijlage II van de Conventie van Bern en bijlage I bij de Conventie van Bonn. Voor overige soorten geldt een cyclus van 5 jaar.

Voorzorgsmaatregelen
Wezenlijk negatieve invloed
Met een gedragscode moet door zorgvuldig handelen een wezenlijk negatieve invloed op (de lokale populaties van) beschermde soorten worden voorkomen. Het is de verantwoordelijkheid van de gebruiker van de gedragscode om bij elk project te beoordelen of hiervan sprake is. Dit moet van geval tot geval worden beoordeeld. Omdat een gedragscode juist bedoeld is om gebruikt te kunnen worden in meer gevallen, moet worden aangegeven hoe bij elk individueel project beoordeeld wordt of er sprake is van wezenlijk negatieve invloed op beschermde soorten. In de bijlage bij dit goedkeuringsbesluit is dit nader uitgewerkt.
De gedragscode voldoet op dit punt aan de eisen die hieraan worden gesteld.

Maatregelen voor zorgvuldig handelen
In hoofdstuk 4 van de gedragscode zijn voorzorgsmaatregelen opgenomen om (risico op) schade aan beschermde soorten te minimaliseren. Daarnaast wordt in § 2.8 aandacht besteed aan de vraag wat te doen bij onvoorziene natuurwaarden tijdens werkzaamheden.

De beschreven voorzorgsmaatregelen zijn minimumnormen voor zorgvuldig handelen, waar de gebruiker van de gedragscode zich in ieder geval aan moet houden. Waar bijvoorbeeld staat "zo veel mogelijk", "in redelijkheid" of "in beginsel", beschouw ik de daar beschreven voorzorgsmaatregel als de concreet na te leven gedragsregel. Als ondanks het werken conform de voorgeschreven maatregel(en) toch incidenteel schade optreedt aan beschermde soorten, is de vrijstelling die deze gedragscode verleent van toepassing.

Ecologisch werkprotocol
De relevante maatregelen voor zorgvuldig handelen moeten in een ecologisch werkprotocol worden opgenomen. Dit ecologisch werkprotocol moet op de locatie aanwezig zijn en bekend zijn onder werknemers die betrokken zijn bij de werkzaamheden. Werkzaamheden moeten volgens dit protocol uitgevoerd worden. Het ecologisch werkprotocol staat beschreven in § 3.5 van de gedragscode.

Natuurkalender
In de gedragscode wordt gebruik gemaakt van (natuur)kalenders. Ik wil benadrukken dat een natuurkalender een hulpmiddel is voor de planning van werkzaamheden om een eventuele verstoring van flora en fauna te minimaliseren. De aangegeven gunstige en ongunstige perioden staan daarom niet vast, maar zijn richtlijnen. Actieve perioden van bepaalde soorten kunnen per jaar verschillen. De natuurkalenders kunnen daarom slechts een indicatie geven. Daarom moet altijd een ecologisch deskundige geraadpleegd worden.

Vogels
Voor vogels moet u rekening houden met het broedseizoen. Ik wijs u erop dat in de wet voor het broedseizoen geen standaardperiode wordt gehanteerd. Van belang is of een broedgeval aan de orde is, ongeacht de periode. Verder wijs ik u erop dat verblijfplaatsen van vogels die hun nestplaats en de directe omgeving daarvan het hele jaar als rust- en verblijfplaats gebruiken, jaarrond zijn beschermd.

Om rekening te kunnen houden met de actuele gevoelige perioden van de aanwezige soorten, verzoek ik u om een ecologisch deskundige te betrekken bij de planning en uitvoering van de werkzaamheden.

Beoordeling
Benutting of economisch gewin
Naar mijn oordeel vindt er bij de beschreven werkzaamheden geen benutting of economisch gewin plaats van beschermde soorten.

Zorgvuldig handelen
Naar mijn oordeel wordt door het nemen van de genoemde voorzorgsmaatregelen zorgvuldig gehandeld. Er wordt op passende wijze gewaarborgd dat wezenlijk negatieve invloed op beschermde soorten wordt voorkomen.

Gunstige staat van instandhouding en andere bevredigende oplossing
Bij een correcte naleving van de gedragscode is gewaarborgd dat de betreffende werkzaamheden geen wezenlijke negatieve invloed kunnen hebben op de staat van instandhouding van beschermde soorten. De gebruiker van de gedragscode maakt namelijk een beoordeling van de mogelijke effecten tijdens het opstellen van een ecologisch werkprotocol. De gunstige staat van instandhouding van beschermde soorten wordt daarmee gewaarborgd.

Vóór het uitvoeren van de werkzaamheden moet worden afgewogen of er een andere bevredigende oplossing bestaat die leidt tot minder schade aan beschermde planten en/of diersoorten. Ik verzoek u dan ook om dit aspect in een vroeg stadium van de planvorming te beoordelen en om de besluitvorming hieromtrent te documenteren.

Zorgplicht
Ik wijs u er op dat voor alle soorten de zorgplicht van artikel 1.11 van de wet geldt. Deze zorgplicht is van toepassing op zowel beschermde als onbeschermde dier- en plantensoorten, ongeacht een ontheffing of een vrijstelling op grond van een goedgekeurde gedragscode. De zorgplicht schrijft voor dat u zoveel als redelijkerwijs mogelijk is schade aan dier- en plantensoorten voorkomt en, voor zover dat niet mogelijk is, aangerichte schade ongedaan maakt.

Beperkingen van de gedragscode
De vrijstelling op basis van deze goedkeuring geldt uitsluitend voor de werkzaamheden en soorten waarvoor in de gedragscode voorzorgsmaatregelen zijn opgenomen.

Als u voor het uitvoeren van uw maatregelen beschermde planten en dieren moet verplaatsen is dat toegestaan. U mag deze soorten verplaatsen uit de directe gevarenzone naar een vergelijkbare habitat in de directe omgeving. Voorwaarde is wel dat u de beschermde planten en dieren in één keer verplaatst, zonder onnodig oponthoud. In deze situatie is geen sprake van het uitzetten van dieren in de zin van artikel 3.34 van de wet, waardoor een aparte ontheffing van de verbodsbepalingen van artikel 3.34 niet aan de orde is.

Vleermuizen, muizen en vogels mogen nadrukkelijk niet gevangen of verplaatst worden. Reden hiervoor is de stressgevoeligheid van deze dieren. Bij het vangen kunnen zij overlijden. Wilt u dieren of planten tijdelijk ergens anders onderbrengen, zonder hen (direct) vrij te laten in de omgeving? Dan heeft u altijd een ontheffing nodig. Ook hier is de zorgplicht van toepassing. Het verplaatsen moet dan ook gebeuren buiten de kwetsbare perioden van de betreffende soort.

Een goedgekeurde gedragscode op grond van de wet laat de toepassing van de andere bepalingen van de wet onverlet, zoals de regels ter bescherming van Natura 2000-gebieden in hoofdstuk 2 van de wet.

Duur geldigheid van de gedragscode en evaluatie
De goedkeuring geldt voor een periode van vijf jaar. U dient een jaar voor het verlopen van de goedkeuring een nieuwe gedragscode in. Voorafgaand wordt in het derde jaar door u een evaluatie uitgevoerd naar de doeltreffendheid en werkbaarheid van deze gedragscode. De resultaten van de evaluatie worden betrokken bij het opstellen van de nieuwe gedragscode. De evaluatie van de gedragscode wordt samen met het concept van de nieuwe gedragscode toegestuurd aan RVO om mee te nemen bij de beoordeling.

Vanuit ecologisch perspectief is vooral de vraag relevant of de uitgevoerde maatregelen het gewenste effect gehad hebben op de beschermde soorten. U moet daarom de populatie(s) van de beschermde soorten en de effectiviteit van de uitgevoerde maatregelen laten monitoren door een ecologisch deskundige. De monitoringsverslagen moeten worden meegenomen in de evaluatie van deze gedragscode.
Op grond van artikel 5.4, negende lid, van de wet kan het goedkeuringsbesluit worden ingetrokken indien naar mijn oordeel de instandhouding van de soorten, of de trend in de staat van instandhouding van deze soorten daartoe noodzaakt.

Met dit goedkeuringsbesluit vervalt de gedragscode voor waterschappen die is goedgekeurd op 6 februari 2012 onder de Flora- en faunawet voor wat betreft het onderdeel bestendig beheer en onderhoud. Het onderdeel ruimtelijke ingrepen van de oude gedragscode die is verleend onder de Flora- en faunawet blijft van kracht tot er een besluit is genomen over de nog op te stellen gedragscode ruimtelijke ingrepen voor de waterschappen onder de Wet natuurbescherming.

Conclusie
Ik keur de *gedragscode Unie van Waterschappen, onderdeel soortbescherming bestendig beheer en onderhoud* goed. Gezien bovenstaande overwegingen en met inachtneming van de aanvullingen en aanpassingen, ben ik van mening dat de gedragscode een werkwijze voorschrijft die voldoet aan de vereisten in artikel 3.31, tweede lid van de wet.

Beroepschrift
Binnen zes weken na de dag waarop dit besluit is gepubliceerd kunnen belanghebbenden een beroepschrift indienen bij de sector bestuursrecht van de rechtbank binnen het rechtsgebied waarvan de indiener van het beroepschrift zijn woonplaats in Nederland heeft.

Hoogachtend,

De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
Namens deze:

Drs. M.M. van der Burg
Directeur Kernprocessen EU,
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Kernprocessen EU
Vergunningen en handhaving

Onze referentie
RVO/2019/1